

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ
У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
групи 8.2319-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
О.С. Міщенко

Керівник: професор кафедри соціальної філософії та
управління,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В.

Рецензент: професор кафедри соціальної філософії та
управління,
доцент, д.філос.н. Краснокутський О.В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та
управління

_____ Т.І.Бутченко
«___» _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Міщенко Олені Сергіївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю у сучасному інформаційному просторі

керівник роботи Глазунов Володимир Володимирович, д.філос.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «30» вересня 2020 року № 1494-с

2. Строк подання студентом роботи 3 грудня 2020 року

3. Вихідні дані до роботи Бутиріна М. Мас-медійний образ людей із особливими потребами. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2014. №17. С. 35-38; Коваль С. Тематичні акценти в інтернет-матеріалах про людей із особливими потребами. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. №11. С. 43-46; Ковальова Т. Як мас-медіа руйнують стереотипи про людей з інвалідністю. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Провести наукове дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування. 2. Визначити поняття «особа з інвалідністю», «позитивний імідж», «інформаційний простір», «процес формування іміджу». 3. Виокремити принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю. 4. Дослідити правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення. 5. Виявити характерні механізми формування іміджу осіб з інвалідністю в інформаційному просторі. 6. Прослідити рівень співпраці влади, громади та бізнесу в формуванні позитивного іміджу осіб з інвалідністю. 7. Проаналізувати сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі. 8. Дослідити передовий досвід з іміджмейкінгу

стосовно осіб з інвалідністю. 9. Визначити перспективи та шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

---

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Мірошніченко Г.О., доцент кафедри соціальної філософії та управління	25.05.2020	25.05.2020
Розділ 2	Мірошніченко Г.О., доцент кафедри соціальної філософії та управління	26.06.2020	26.06.2020
Розділ 3	Глазунов В.В., професор кафедри соціальної філософії та управління	03.10.2020	03.10.2020

7. Дата видачі завдання 25 травня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2020	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2020	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2020	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2020	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Липень – серпень 2020	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2020	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2020	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2020	<i>виконано</i>

Студент _____ О.С. Міщенко

Керівник роботи _____ В.В. Глазунов

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С.Цяпліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 92 сторінок, 82 позицій у списку літератури.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР, ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ, ІМІДЖ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ .

Мета дослідження: визначити кроки до покращення іміджу осіб з інвалідністю.

Об'єкт дослідження: засоби масової інформації, які виступають ретранслятором інформації у суспільстві та їхні публікації, пов'язані із темою інвалідності.

Предмет дослідження: формування позитивного іміджу людей з інвалідністю.

Методи дослідження: аналіз, моніторинг, типологічний метод, історичний метод, порівняльний метод.

Новизна дослідження: розроблення загальних засад концепції системного формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

Гіпотеза: зображення позитивного образу людей з інвалідністю потребує залучення не тільки ЗМІ, а також скоординованих зусиль центральної та місцевої влади, представників бізнесу та громади.

Висновки: 1. Створення позитивного іміджу осіб з інвалідністю можливе на основі реалізації системної комплексної роботи в інформаційному просторі.

2. Компаративний аналіз досвіду міста Вінниці та Запоріжжя щодо забезпечення доступності особам з інвалідністю доводить, що в Запоріжжя знаходиться у в межах загальносвітового тренду.

3. ЗМІ докорінно повинні змінити підходи задля оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

SUMMARY

Qualification work consists of 92 pages, 82 literature sources.

INFORMATION SPACE, INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES, IMAGE FORMATION PROCESS, IMAGE OF PEOPLE WITH DISABILITIES.

Research purpose is to identify the steps of improving the image of people with disabilities.

Research object is the mass media, which act as an information repeater in society and their publications related to the topic of disability.

Research subject is formation of the positive image of people with disabilities.

Research methods are analysis, monitoring, typological method, historical method, comparative method.

Research novelty lies in the general principles development concerning the concept of systematic formation of the positive image of people with disabilities.

Research hypothesis is that portraying a positive image of people with disabilities requires involvement of not only the media, but also the coordinated efforts of central and local authorities, business and community representatives.

Conclusions: 1. Creating a positive image of people with disabilities is possible on the basis of systematic integrated work implementation in the information space.

2. A comparative experience analysis of Vinnytsia and Zaporizhzhia in ensuring accessibility for people with disabilities proves that Zaporizhzhia is within the global trend.

3. The mass media must radically change their approaches in order to optimize the system of forming a positive image of people with disabilities.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ	9
1.1. Історія наукового дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування	9
1.2. Визначення понять «особа з інвалідністю», «позитивний імідж», «інформаційний простір», «процес формування іміджу»	18
1.3. Принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю	26
РОЗДІЛ 2. ТЕОРИТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ	35
2.1. Правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення	35
2.2. Механізми формування іміджу осіб з інвалідністю в інформаційному просторі	44
2.3. Співпраця влади, громади та бізнесу в формуванні позитивного іміджу осіб з інвалідністю	54
РОЗДІЛ 3. ДЕТЕРМІНАНТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ У ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	62
3.1. Сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі	62
3.2. Передовий досвід з іміджмейкінгу стосовно осіб з інвалідністю	68
3.3. Перспективи та шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю	74
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	85

ВСТУП

Актуальність роботи. Помітні зміни при формуванні іміджу осіб з інвалідністю почалися у 21 столітті. Це результат кропіткої та комплексної діяльності з висвітлення соціальної роботи з представниками зазначеної категорії, а саме, з одного боку, запровадження державних програм, підтримка заходів благодійними організаціями та відповідальним бізнесом, а, з іншого боку, висвітлення цієї роботи у засобах масової інформації. Люди поступово починають сприймати осіб з інвалідністю як рівних собі. На рівні громадської свідомості починає формуватися позитивний імідж людини з інвалідністю.

Через те, що ця робота була безсистемна, адже ніхто не ставив мету «створити імідж», а до того ще й «позитивний імідж», більше того, не проводилося ніяких досліджень саме у царині «створення іміджу», цей процес розпочинається тільки зараз. В цьому і полягає і актуальність, і *проблематика досліджуваної теми.*

Формування відповідної ніші в інформаційному просторі займає важливе місце у створенні позитивного іміджу. Надійним шляхом досягнення цієї мети є застосування сучасних технологій та інструментів інформування про діяльність міської влади, бізнесу та громадських організацій. Чим більше буде інформації про життя осіб з інвалідністю, тим більш толерантно їх буде сприймати суспільство.

Об'єктом дослідження є засоби масової інформації, які виступають ретранслятором інформації у суспільстві та їхні публікації, пов'язані із темою інвалідності.

Предметом дослідження є формування позитивного іміджу людей з інвалідністю.

Метою дослідження є визначення кроків до покращення іміджу осіб з інвалідністю.

Реалізація мети передбачає розв'язання наступних завдань:

– провести наукове дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування.

– визначити поняття «особа з інвалідністю», «позитивний імідж», «інформаційний простір», «процес формування іміджу».

– виокремити принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю.

– дослідити правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення.

– виявити характерні механізми формування іміджу осіб з інвалідністю в інформаційному просторі.

– прослідити рівень співпраці влади, громади та бізнесу в формуванні позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

– проаналізувати сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі.

– дослідити передовий досвід з іміджмейкінгу стосовно осіб з інвалідністю.

– визначити перспективи та шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

Наукова новизна роботи полягає розроблені загальних засад концепції системного формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

Гіпотеза: зображення позитивного образу людей з інвалідністю потребує залучення не тільки ЗМІ, а також скоординованих зусиль центральної та місцевої влади, представників бізнесу та громади.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків; списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Історія наукового дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування

Через наявність проблем зі здоров'ям особи з інвалідністю потребують вжиття з боку державних та громадських інституцій спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення їх повної та повноцінної участі в житті соціуму на рівні з іншими.

Тривалий час слово «інвалід» вживалося разом з такими поняттями, як «маргінал», «соціальний аутсайдер», «неповноцінна людина», «дефектна людина». Це свідчило про низький соціальний статус інвалідів, відображало негативне ставлення в суспільстві до цієї категорії осіб і формувало внутрішню та зовнішню картини світу людей з даним статусом. Зокрема, Джон Джойнер наголошував, що семантика слова «disabled» – недієздатний – змушує людей формувати відповідне ставлення щодо таких людей, а це накладає відбиток і на самих інвалідів. Він пропонує називати таких людей протилежним словом «abled people» або «people with abilities», тобто людьми, які мають здібності, і потребують особливих умов для їх розвитку [32].

Втім, люди з особливими потребами є такими самими як і інші, а не сприйняття їх суспільством і грає значущу роль при формуванні громадської думки. В основі їхнього буття так само покладено інститут прав і свобод людини. Цей інститут базується на сучасному правовому вченні про свободу, – говорить О. Свінціцька. У його основу покладено такі ідеї [63, с. 110].

1) усі люди вільні від народження і ніхто не має права відчужувати їхні природні права, а забезпечення та охорона цих прав є головним обов'язком держави;

- 2) свобода особистості полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншим людям;
- 3) межі свободи можуть бути визначені законом, який є мірою свободи;
- 4) обмеження прав можливе виключно для сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві.

У дослідженнях О. Фудорової говориться, що конституційні права і свободи людини та громадянина – це закріплені в основоположних документах держави і гарантовані нею та суспільством можливості, які є основою правового статусу особи, що дозволяють кожній людині самостійно, у межах закону, обирати вид і міру своєї поведінки, вільно, усвідомлено і відповідально володіти життєво важливими матеріальними та духовними благами, а також гарантують гідне життя і вільний розвиток незалежно від будь-яких інших чинників [75, с. 120]. Водночас право громадянина – це право людини на те, що надається їй законом, гарантується і захищається конкретною державою. Окрім того, це права людини, визнані та санкціоновані державою.

Основним для концепції прав людини є поняття вродженої людської гідності, яка закладена з народження і не тотожна поняттю «особиста гідність», яку ми формуємо самі, здійснюючи ті чи ті вчинки [38, с. 27].

За останнє десятиріччя соціальна політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю зазнала суттєвих змін. Ставлення до цієї соціальної групи людей, як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися, і які не можуть долучатися до активного суспільного життя, змінилося на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства, що мають рівні права з іншими громадянами країни.

Однак, ще чимало країн, в тому числі й Україна, при формуванні державної соціальної політики стосовно людей з інвалідністю не враховують цих змін, надають пріоритетного значення «медичному», а не «соціальному» підходу до проблеми, що позначається на змісті та якості заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків «інвалідності». І найголовніше – не сприяє

ширшому залученню людей з інвалідністю до участі у суспільному житті, реалізації їхніх прав, як громадян країни [43, с.132].

Зміна акцентів у трактуванні концепції інвалідності призводить до необхідності забезпечення комплексного підходу у створенні умов, які б сприяли реалізації прав осіб з інвалідністю на рівні з іншими громадянами країни. Для цього потрібно здолати існуючі перешкоди невлаштованого соціуму, удосконалити законодавство і посилити контроль за його дотриманням, змінити у ряді випадків ставлення суспільства до проблеми інвалідності. Політика держави у цій сфері має базуватися на вже існуючих тенденціях світових інноваційних підходах до розв'язання проблем інвалідності, та кращому практичному досвіді.

Інвалідність – проблема багатогранна, безпосередньо пов'язана з рівнем економічного, політичного, соціального розвитку людського суспільства, його культурою, освітою, мораллю, релігією [43, с. 133]. Історичне коріння її сягає в глибину тисячоліть. Розуміння того, на чому воно ґрунтувалося, має важливе значення для правильного сьогочасного сприйняття і осмислення сутності «інвалідності».

В античному світі до людей з інвалідністю ставилися з упередженням не тільки тому, що вони не могли брати участь у суспільному житті та бути «повноцінними громадянами» (громадянин володів сукупністю політичних, майнових та інших прав і обов'язків), але й тому, що їх вади викликали містичний жах і вірування в те, що їхня хвороба має демонічне походження. Дехто вірив, що Бог «створив інвалідність» як метод покарання – або самої особи, або батьків. Інші розглядали «інвалідність» як спеціальний подарунок від Бога і вірили, що людина з інвалідністю має на землі більш значущу мету [17].

Про людей, які мали напади (або «судоми»), часто говорили, що до них «торкнувся пальцем Бог» та вважали їх святими. Гіппократ, «батько медицини», піддав це твердження сумніву, припустивши, що напади – результат фізичних причин, а не божественного втручання. Він писав: «На мою

думку, це не більш «божественна» або не більш священна ніж будь-які інші хвороба, вона має природну причину, а її уявна божественна природа виникла з причин неосвіченості людей та їх здивованості особливим її характером». Для Гіппократа увага до тіла була в руках самої людини, а не в руках богів.

Цінування фізичної досконалості впливало на формування світогляду того часу: фізичне виховання було проголошене основою життя і доведене до рівня культу. Філософ Платон називав кульгавою кожную людину, тіло і розум якої не були однаково розвинені [23, с. 81].

З появою християнства ставлення до людей з інвалідністю поступово змінювалось на більш гуманне, але одночасно зростала кількість релігійних упереджень; умови проживання та існування людей з інвалідністю залишалися жорстокими.

До нашого часу дійшли відомості про відкриття у Візантії 369 р. при монастирі лікарні для людей з інвалідністю, жебраків, сиріт, що свідчило про почуття милосердя до них. У IV – V ст. зафіксовані факти турботи християнських послідовників про людей з розумовою відсталістю, сліпих [30, с. 13].

У своєму Статуті князь Київської Русі – Володимир доручив церкві турбуватися про знедолених, заснувавши для цього Десятинну церкву. Сюди відраховувалася десята частина від княжого маєтку і всіх міст. Таким чином, певний досвід благодійності міг бути накопичений Десятинною церквою, але реально першою вітчизняною лікарнею стала лікарня при монастирі Києво-Печерської лаври, заснована в середині XI ст. святим Феодосієм. Він побудував «двір біля монастиря і велів перебувати там жебракам і сліпим, і кульгавим, і хворим». З монастиря їм приносили все необхідне, від всього монастирського майна їм віддавали десяту частину [8, с. 35].

Серед князів, що вирізнялися милосердям і піклуванням про людей з інвалідністю, «Повість временних літ» відзначає Чернігівського князя Всеволода, який зробив внесок у будівництво лікарні для убогих в районі Києво-Печерського монастиря, князя Мстислава, Псковського князя Всеволода.

Володимир Мономах II у своєму «Повчанні» наставляв своїх синів не забувати убогих та сиріт та по можливості їх годували. Сестра Мономаха, княгиня Анна, заснувала в Києві виховну установу для дітей убогих, де здійснювалося не тільки піклування, але й навчання ремеслу і навіть азам грамоти.

У середньовіччі у Франції та Англії піклування щодо осіб, які зазнали каліцтва під час військових дій було покладене на монастирі, які отримували фінансування з державної казни. Король Франції Людовик XIV, як і його попередники, вирішив виявити турботу про інвалідів війни, які «ризикували своїм життям і проливали кров на захист монархії». 1670 р. він видав спеціальний Указ і започаткував будівництво в Парижі «Дому інвалідів» (Hotel des Invalides) для проживання поранених та бездомних солдатів. З цього часу все фінансування з державної казни надходило в «Дім інвалідів». Були роки, коли цей заклад приймав близько 6000 ветеранів, які об'єднувалися в роти та працювали в ремісничих цехах. Сьогодні тут проживає менше ста військових пенсіонерів [8, с. 35].

Особливу турботу про інвалідів війни проявив Наполеон Бонапарт. Під час його правління інваліди війни займали почесне місце в армії та в суспільстві. Із числа поранених він створив спеціальні роти і розмістив їх в різних містах, які потім стали для цих осіб «місцями піклування».

За прикладом Франції аналогічні підрозділи з інвалідів війни були організовані і в Пруссії. По можливості ці роти виконували різноманітні обов'язки внутрішньої служби. Наприклад, 1887 р. існувала палацова гвардійська рота з числа осіб з інвалідністю [8, с. 36].

У Росії Петро I видав наказ розміщувати колишніх військовослужбовців, які мають каліцтва та хвороби, в монастирях та богадільнях для перебування та догляду за ними з наданням їм довічного утримання за «гарнізонними окладами».

У 1815 р. Сенатом було видано Указ про огляд психічнохворих. Відповідно до нього вперше хворі поділялися за психічним станом на «безумных» (із відсутністю здорового розуму з самого дитинства) і

«сумасшедших» (із розумовим розладом з випадкових причин після народження). Указ діяв аж до 1917 р. «Безумных» передбачалося, як і раніше, спрямовувати для огляду в Сенат, як було визначено ще Петром I, а «сумасшедших» оглядати у губернських органах влади, за місцем їх проживання. Цей Указ передбачав призначення над психічнохворими опіки, вони також могли підпасти під обмеження своїх цивільних прав у складанні заповіту [8, с. 36].

У XVI – XVII ст. широкую підтримку отримують думки про те, що особи, які не чують, не бачать, мають розумові вади потребують, насамперед, лікування. Носії їх вважали, що «аномальну дитину» спочатку потрібновилікувати, а вже потім навчати. Таким чином були закладені передумови «медичної моделі» інвалідності, яка залишається в деяких країнах панівною і нині [8, с. 36].

У історії інвалідності період до XVII ст. згадується як «період вагань», недостатнього розуміння проблем людей з інвалідністю і послуг для них. З XVII ст. та у продовж XVIII ст. набуває розповсюдження конструктивний, науковий підхід до розуміння причин «інвалідності», хоча «клітки з ідіотами» продовжували виставляти у центрі міст, щоб «запобігти негараздам від людей з інвалідністю», які також слугували як розваги для мешканців міста, а «пароплави дурнів», на яких перебували «божевільні» люди, плавали від порту до порту. Заплативши, можна було прийти подивитись і поглузувати з них. Після закінчення турне «божевільні люди» залишались напризволяще.

Наприкінці XIX – першій чверті XX ст. чимало вчених, письменників і політиків почали тлумачити дарвінівську теорію еволюції і природного відбору в своїх інтересах. З'явилась концепція «євгеніки» (термін «євгеніка» ввів сер Френсіс Гальтон 1883 р.), яка стверджувала що «... наука покращення людського роду полягає у кращому розмноженні». Так звана «розумова відсталість» вважалась спадковою і була визнана причиною більшості проблем, що виникають у суспільстві [8, с. 37].

Усе більше і більше людей з обмеженими фізичними та розумовими можливостями довічно ізолювалися в спеціалізованих установах або піддавалися стерилізації. Існували спеціальні школи і денні інтернати, які не дозволяли «інвалідам» і «звичайним» людям спільно рости і співіснувати. Наприклад, кількість людей, що перебували в державних установах США, продовжувала збільшуватись, становлячи в середньому майже 250 осіб на заклад 1890 р. й більш ніж 500 осіб на заклад 1905 р.. Якщо 1900 р. було майже 10 приватних установ для людей з інвалідністю; то 1923 р. ця кількість збільшилась до 80 [8, с. 37].

У 1893 р. Уолтер Фернальд став директором Массачусетської школи (США) для дітей з розумовою відсталістю, яка стала експериментальним майданчиком для прихильників «євгеніки». Згідно з Фернальдом, «кожна вкладена сотня доларів у заклади сьогодні зберігає тисячу доларів для наступних поколінь». Це твердження слугувало для фінансового обґрунтування побудови нових закладів. [8, с. 37].

Одним із прикладів державної установи для людей з інвалідністю була Римська державна виправна психіатрична лікарня для ідіотів (США). Цей заклад відкрився 1894 р. і можна сказати, що його діяльність вплинула на інституційний розвиток в другій половині XIX ст. У ньому людям з інвалідністю різного віку та статті надавався базовий догляд, особливо «низькосортним» людям і правопорушникам. Люди, що перебували там, часто вважались результатом моральних гріхів їхніх батьків. Прихильники «євгеніки» ратували за подібні заходи і домоглися в цьому питанні не малих успіхів. У 90-х роках XIX ст. Мері Денді, активна прихильниця «євгеніки», у своїй роботі про слабоумство серед дітей шкільного віку стверджувала, що діти, які визнані психічнохворими, «повинні бути ізолювані до кінця життя». Це призвело до створення Королівської комісії у справах розумово відсталих, яка опинилася в полоні уявлень прихильників «євгеніки» [8, с. 38].

Перші спроби залучення людей з обмеженими фізичними можливостями до фізичної культури та спорту були історично зафіксовані ще 1888 р., коли в

Берліні сформувався перший спортивний клуб для людей з вадами слуху. А перші Всесвітні ігри глухих (пізніше – Дефлімпійські ігри) відбулись дещо пізніше – у 1924 р. в Парижі. Саме під час проведення цих ігор було засновано Міжнародний спортивний комітет глухих. З того часу почала свій відлік славна естафета проведення Дефлімпійських ігор та становлення спорту людей з вадами слуху.

На початку ХХ ст. в багатьох країнах кількість поширюваної дезінформації про людей з інвалідністю щодо їх небезпечності, аморальності, можливості знищити генофонд сприяла популяризації теми «загрози суспільства». Керівники закладів, які до цього висловлювались за підтримку гуманного догляду та захисту людей з інвалідністю, почали говорити, що ці люди становлять загрозу своїм громадам і повинні бути під контролем. Люди, які мали «ярлики», сприймалися як потенційні причини соціальних проблем того часу.

У першій половині ХХ ст. політичні, економічні та соціальні передумови зумовлюють зміни в політиці щодо навчання осіб з інвалідністю в багатьох країнах. Наприклад, в Італії була зупинена організація державних спеціальних шкіл у зв'язку зі зміною політичного устрою [41, с. 34]. У Німеччині число допоміжних шкіл формально зросло, і це було пов'язано з намаганням позбавити загальноосвітні школи від «дітей, що відстають», а також безпритульних та психічнохворих. У результаті спеціальна школа, задумана і створена як установа для навчання та соціальної реабілітації розумово відсталих осіб, перетворилася на своєрідну резервацію для соціально неблагополучних дітей. В Англії зміни в освітній політиці були пов'язані з економічною кризою. Закон вимагав збільшити кількість спеціальних шкіл, але він не міг бути реалізований, оскільки ініціатива відкриття цих навчальних закладів у країні належала місцевим органам влади, які, будучи позбавлені матеріальної підтримки та фінансування з боку філантропів, не в змозі були відкрити нові школи навіть, тоді коли на них був попит [55, с. 159].

Отже є підстави стверджувати, що еволюційні зміни у ставленні до людей з інвалідністю мають певні історичні періоди: коли людей з інвалідністю позбувалися, знищували; висловлювали співчуття та піклування, лікували, навчали. Їх виключали з життя суспільства, бо вони не «підходили» йому; їх насильно піддавали стерилізації; вони були об'єктами глузування; їх примусово відправляли у закриті заклади та психіатричні лікарні, де багато з них залишались упродовж життя.

Після Другої світової війни почали активно долучатись до спорту інваліди з порушеннями опорно-рухового апарату [69, с. 56]. Так, 1944 р. в межах проведення обов'язкової частини комплексного лікування була впроваджена спеціально спортивна програма для «візочників». Розробником її був Людвіг Гуттман. Згодом, він став ініціатором проведення спортивних змагань як складової частини процесу реабілітації військових з пошкодженнями спинного мозку, отриманими під час другої світової війни. У 1948 р. у госпіталі Сток-Мандевілю в Англії були проведені перші ігри серед спортсменів на візках, які стали прототипом Параолімпійських. Вони започаткували нову еру для людей з обмеженими фізичними можливостями – еру спортивних звитяг та перемог над перешкодами, які вибудовує світ. Назви «Паралімпійські» ці ігри в той час ще не отримали [72, с. 428].

Згодом ігри Гуттмана стали міжнародним спортивним святом, яке об'єднувало багато європейських країн. Поступово світ переконувався у тому, що на фізичну культуру і спорт мають право також і люди з інвалідністю.

Незважаючи на те, що з другої половини ХХ ст. у багатьох країнах світу відбувається впровадження нової концепції політики стосовно «інвалідності», яка спрямована на забезпечення повного дотримання прав людини на рівній основі та участі людей з інвалідністю у житті суспільства ця проблема немає свого остаточного розвитку у сфері соціальної політики багатьох держав і негативно впливає на умови життя великої кількості людей з проблемами фізичного та психічного розвитку.

Отже, ми провели наукове дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування. Можемо зазначити, Помітні зміни при формуванні іміджу осіб з інвалідністю почалися у 21 столітті. Це результат кропіткої та комплексної діяльності з висвітлення соціальної роботи з представниками зазначеної категорії, а саме, з одного боку, запровадження державних програм, підтримка заходів благодійними організаціями та відповідальним бізнесом, а, з іншого боку, висвітлення цієї роботи у засобах масової інформації. Люди поступово починають сприймати осіб з інвалідністю як рівних собі. На рівні громадської свідомості починає формуватися позитивний імідж людини з інвалідністю.

Через те, що ця робота була безсистемна, адже ніхто не ставив мету «створити імідж», а до того ще й «позитивний імідж», більше того, не проводилося ніяких досліджень саме у царині «створення іміджу», цей процес розпочинається тільки зараз. Відповідно, у кожній країні по-різному, але започатковано та активно розвивається процес адаптації людей з особливими потребами до звичайного життя. Вони беруть участь у спортивних змаганнях, працюють, грають у театрі та на музичних інструментах, створюють сім'ї.

1.2. Визначення понять «особа з інвалідністю», «позитивний імідж», «інформаційний простір», «процес формування іміджу»

Заслугове на увагу той факт, що поряд із поняттями «інвалід», «інвалідність» використовуються у науковій літературі і практичній роботі соціальних працівників і соціальних педагогів такі дефініції, як «люди з особливими потребами», «люди з обмеженими фізичними можливостями», «люди з інвалідністю», «люди з функціональними обмеженнями». І хоча ці терміни не є законодавчо закріпленими, але в законодавчих документах їх намагаються використовувати все частіше [79, с. 113]. Потреба в інноваційних дефініціях знаменує зміну розуміння інвалідності. Якщо раніше поняття «інвалідність» трактувалось як «функціональне порушення органів чуття» або

«фізичні недоліки», то у наш час воно означає несприятливе становище, в якому може опинитися людина-інвалід унаслідок тих чи інших ефектів розвитку.

Огляд історичних етапів розвитку людської цивілізації свідчить, що уявлення про «інвалідність» еволюціонують, критерії її визначення зазнають змін і поступово переносяться із сфери життя окремого індивіда у сферу організації життєдіяльності самого суспільства. Суспільство стає на позицію, що витоки «інвалідності» коріняться в самому суспільстві.

«Інвалідність» – соціальне явище, а немедична проблема особи. Такий підхід – ознака демократичного, побудованого на гуманістичних позиціях та цінностях суспільства, що досягло високого рівня духовного і культурного розвитку [60, с. 148].

Особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Про це йдеться у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [21].

У цьому ж Законі подається таке визначення: «Особою з інвалідністю називають особу зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист». Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється.

Інвалідність як міра втрати здоров'я визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

З прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції ООН про права інвалідів (2006 р.) було визнано єдиний підхід до трактування цього поняття:

«інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі. Інвалідність – поняття яке еволюціонує». Конвенція прописує динамічний підхід, що дозволяє певні адаптації із збігом певного проміжку часу та в різних соціально-економічних обставинах [22].

Підхід до «інвалідності», визначений Конвенцією, також наголошує на існуванні значного впливу бар'єрів в оточенні та ставленні, які панують у суспільстві щодо людей з інвалідністю. Конвенція більшою мірою вказує, ніж визначає тих осіб, яких можна вважати особами з інвалідністю. Безумовним є усвідомлення того, що держави самі можуть розширювати коло осіб, на яких буде поширюватися такий захист, з тим, щоб включати у це коло, наприклад, осіб з нетривалою непрацездатністю.

На жаль, в Україні поняття про людину з інвалідністю асоціюється виключно з людиною, яка має офіційне медичне підтвердження статусу інваліда певної групи (I, II, III). Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [21], «інвалідність як міра втрати здоров'я визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я України».

Приміром, посібник «Нічого для нас без нас», який видано в рамках проекту «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» (IDEAS) за фінансової підтримки Європейської Комісії та Британської Ради дає наступне визначення поняттю «особа з інвалідністю». Це особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [48]. А саме поняття «інвалідність» означає міру втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи.

Визнання наявності бар'єрів, які доводиться долати людям з інвалідністю, та важливості їх подолання спонукало осіб, котрі займаються формуванням політики, розробити концепцію «мейнстрімінгу інвалідності» – системи залучення проблем інвалідності на міжнародному та національному рівнях до політик, програм та інших заходів з метою просування рівності осіб з інвалідністю [48].

Ця концепція віддзеркалює вимогу людей з інвалідністю: «усе, що нас стосується, повинно робитися за нашою участю». Мейнстрімінг інвалідності – це одночасно політика, стратегія, метод досягнення соціальної інтеграції. Він дає змогу реалізувати прагнення до рівності у правах і можливостях людей з інвалідністю як повноправних членів суспільства, які мають брати активну участь в процесах його розвитку. Це ефективний та дієвий спосіб не допустити фактів дискримінації.

Концепція мейнстрімінгу інвалідності передбачає оцінку стану дотримання прав людей з інвалідністю на всіх рівнях державних інституцій.

Комітет ООН з прав людей з інвалідністю визначає шість основних напрямків мейнстрімінгу:

- впровадження питань залучення людей з інвалідністю до суспільного життя засвідчує ступінь відповідальності всієї державної системи;
- залучення є обов'язковою умовою визначення відповідних механізмів звітування та моніторингу, починаючи з початкових етапів;
- проведення дослідження у різних сферах за участю людей з інвалідністю з метою отримання достовірної інформації щодо існуючих проблем;
- наявність політичної волі та її практичного втілення з метою забезпечення відповідних ресурсів, включаючи людські та фінансові;
- обов'язковість участі людей з інвалідністю у процесах прийняття рішень на усіх рівнях;

– включення не заміщує і не зменшує потреби існування та розробки спеціальних програм для людей з інвалідністю, а також відповідного законодавства [48].

Дослідниця Н. Янець вважає, що важливу роль у формуванні суспільного ставлення до людей з інвалідністю відіграють державні та громадські інституції, освітні установи та центри, родина, соціум та ін. В українському суспільстві сьогодні переважає стереотипне сприйняття людей з інвалідністю [82, с. 15]. Такі люди систематично зазнають дискримінації в різних її проявах. Тому мас-медіа, замість культивування тривоги чи упереджень щодо існування відмінностей, покликані переконувати людей прийняти наявність різних фізичних, розумових, психічних та емоційних особливостей людини. Підтримка розмаїття та повага до нього ведуть до подолання стереотипного мислення, а відповідно й дискримінації, та сприяють забезпеченню рівних прав і можливостей.

Отже, серед основних завдань мас-медіа, як важливого чинника впливу на державну політику та суспільну свідомість, є: висвітлювати питання щодо порушення прав людини; спонукати владу вирішувати проблеми, з якими щодня доводиться зіштовхуватися людям з інвалідністю; приділяти належну увагу захисту прав людини. Тому важливо, щоб у мас-медійних повідомленнях подавали збалансовану, коректну та виважену інформацію, а не транслювали стереотипи.

Тож головне завдання мас-медіа у висвітленні людей з інвалідністю – це уникати стереотипів, впевнений С. Коваль [28, с. 44]. Самі собою вони не містять загрози, однак досить часто дозволяють людям приймати рішення, діяти за спрощеними схемами, швидко, зайвий раз не замислюючись. Важливо, що деякі стереотипи, використані в матеріалах ЗМІ, приховують небезпеку і можуть заважати формувати справжню картину світу, вводити в оману або створювати хибне сприйняття, особливо коли вони не мають стосунку до фактичної частини матеріалу.

Сьогодні серед найпоширеніших стереотипів, які формують ЗМІ, – говорить вітчизняна дослідниця Т. Коваль – про людей з інвалідністю можна виокремити:

- люди з інвалідністю – нещасні, неприємні, хворі, неспроможні або злі;
- люди з інвалідністю не мають майбутнього і є тягарем для своїх сімей, суспільства;
- люди з інвалідністю – особливі, герої, надзвичайні;
- люди з інвалідністю не цікавляться нічим, окрім своєї хвороби, не ведуть самостійного, активного способу життя;
- у людей з інвалідністю інші інтереси, світосприйняття, інші життєві цінності;
- людям з інвалідністю комфортніше та простіше спілкуватися між собою. Таким чином, маніпулюючи своєю аудиторією, ЗМІ формують хибний образ людей з інвалідністю, представляючи їх суспільству як об'єкти цікавості, насильства, глузувань, зла, сексуальної неповноцінності та ін. [28, с. 43].

Деякі люди з інвалідністю відчувають тавро ганьби, відкриту агресію та насильство.

За великим рахунком, сама собою інвалідність не є інформаційним приводом. Будувати матеріал навколо хвороби не варто. Зазвичай немає потреби згадувати деталі погіршеного стану людини. У тих випадках, де вони згадуються, на цьому не треба зосереджувати надмірну увагу або робити автоматичний висновок про страждання цієї людини, викликані її станом здоров'я. Демонстрація розпачу та сліз людей з інвалідністю та намагання викликати почуття жалю не сприяє залученню цих людей у життя суспільства.

Сучасні журналісти повинні свідомо використовувати терміни «особа з інвалідністю», «людина з інвалідністю», щоб пояснити суспільству, що спочатку є «людина», а потім її особливість. Існує думка, що «інвалідами» людину роблять бар'єри – стереотипи й судження стосовно людей з інвалідністю (ментальний бар'єр), економічні бар'єри, інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, а також бар'єри навколишнього

середовища, такі як фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації. Бар'єри породжують дискримінацію, виключають із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність [48].

ЗМІ покликані створювати якісний медійний контент, – говорить дослідник М. Гуренко [16, с. 199]. Журналісти, які готують матеріали (сюжети) на тему інвалідності, повинні мати достатні знання та навички у цій сфері. ЗМІ треба частіше звертати увагу на питання працевлаштування людей з інвалідністю, доступного громадського транспорту, інфраструктури. Варто також досліджувати проблеми у сфері охорони здоров'я та освіти, вивчати середовище, у якому ці люди проживають, їхнє дозвілля і те, як їх представляють у політичному житті. У більшості країн світу найболючішою проблемою є право дітей з інвалідністю виховуватися і отримувати освіту з ровесниками. Для цього варто регулярно спілкуватися з організаціями людей з інвалідністю або організаціями, що працюють у цій тематиці, дізнаватися, які питання є актуальними.

Отож, можемо підсумувати та визначити, що «особою з інвалідністю» називають людину, яка внаслідок обставин або з народження є неподібною до більшості та потребує особливого догляду. Інвалідність стосується не лише стану здоров'я людини чи медичних проблем. Інвалідність – це складне явище, що відображає взаємодію між особливостями людини і суспільства, в якому вона живе.

Термін «інвалідність» використовують щодо осіб з інвалідністю, включаючи тих, хто має стійкі фізичні, ментальні, інтелектуальні або сенсорні порушення, які при взаємодії з різними бар'єрами в навколишньому середовищі, поведінці, ставленні перешкоджають повній та ефективній участі людей з інвалідністю в житті суспільства нарівні з людьми без інвалідності.

Саме від того, як засоби масової інформації висвітлюють новини, що пов'язані із людьми з інвалідністю і формується загальний імідж таких людей в інформаційному просторі.

Інформаційний простір – це територія розповсюдження інформації, яка формує світосприйняття та погляди людей. Сучасний інформаційний простір формують засоби масової інформації, соціальні мережі, телекоунікації, бази даних.

Через недостатній рівень освіченості журналістів у темі роботи з особами з інвалідністю, часто ці люди висвітлюються тільки крізь призму стереотипів.

Позитивний імідж цих людей має формуватися системно, а його основу має бути покладено тезу: «Людина з інвалідністю, це як людина із велосипедом або м'ячем. В першу чергу мова йде про людину».

Для об'єктивного висвітлення інвалідності та позитивного зображення людей з інвалідністю журналістам потрібно [45, с. 28]:

1. Переносити дискусії на теми інвалідності на політичну арену, щоб продемонструвати, що питання інвалідності не є табу.

2. Показувати людей з інвалідністю як компетентних фахівців з будь-яких питань (не тільки з інвалідності!), виконавців послуг і як таких, що підтримують свої сім'ї та громади.

3. Вимагати від держави збільшення ресурсів для вирішення проблеми ізоляції осіб з інвалідністю із соціуму (наприклад, недостатнє залучення до розробки політики, послуг, до роботи, навчання тощо).

4. Підтримувати розробку політики, послуг і формування середовища, яке сприяє повноцінній участі людей з інвалідністю.

5. Розповсюджувати контактну інформацію служб підтримки.

6. Розміщувати інформацію про джерела допомоги та підтримки на місцевому чи загальнонаціональному рівні наприкінці статті чи програми, щоб люди з інвалідністю знали, де вони можуть знайти додаткову інформацію.

7. Поширювати інформацію про те, що ці люди живуть у кожній громаді, мають такі ж емоції, інтереси, таланти, навички та поведінку, таку ж натуру та досвід, який мають і інші люди того ж віку, статусу, освіти тощо.

8. Показувати цих людей у різних ролях, у взаємодії з іншими людьми, а не на самоті; як людей, які роблять внесок у життя суспільства, а не як людей, які лише потребують опіки.

Таким чином, буде сформовано імідж. Іміджу – це мислене уявлення про людину, товар чи інститут, що спрямовано формується у масовій свідомості за допомогою засобів масової інформації [65, с. 338]. Відповідно «позитивний імідж» – це позитивне уявлення про людину, товар чи інститут, що сформовано у масовій свідомості. Формування іміджу це довгий та багатоконпонентний процес. Він складається із зовнішнього образу (одягу і речей, міміки, поз і жестів) та внутрішнього образу, який найбільше впливає на сприйняття людини оточенням.

Отож, у цьому підрозділі ми визначили поняття: «особа з інвалідністю», «позитивний імідж», «інформаційний простір», «процес формування іміджу». Можемо підсумувати, що види інформації та методи комунікації повинні бути доступними і розробленими з використанням технологій, які враховують різні нозологічні групи інвалідності. Нинішній стан інформації та комунікації ще не відповідає цим вимогам. Потреби значної частини людей з інвалідністю не задовольняються, що не дозволяє їм повноцінно брати участь у житті суспільства.

Чимало бар'єрів, з якими доводиться зустрічатися людям з інвалідністю, існують лише тому, що вони не залучалися до процесу формування політики та послуг, які впливають на їхнє життя. Якщо позбутися цих бар'єрів, то користь отримають не тільки люди з інвалідністю та їх родини, а загалом суспільство.

1.3. Принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю

Як ми вже зазначали, формування іміджу осіб з інвалідністю, а тим паче, позитивного, не відбувається.

Традиційно при визначенні інвалідності людини фахівці враховують ступінь і якість первинного дефекту (стану чи хвороби), час настання інвалідності, вікові та статеві особливості психофізичного розвитку, ступінь працездатності або непрацездатності. Відповідно до цього, визначені такі групи інвалідів:

- за віком (діти-інваліди, молоді інваліди, дорослі інваліди, інваліди похилого віку);

- за походженням інвалідності (інваліди від народження або інваліди дитинства, інваліди праці, інваліди війни, інваліди за загальним захворюванням);

- за видами захворювання та обмежень (особи з розумовими обмеженнями, особи з сенсорними та фізичними обмеженнями, тобто з порушенням зору та сліпі, зі слабким слухом і глухі, з обмеженнями мовлення, глухонімі, з порушеннями опорно-рухового апарату, хворі на дитячий церебральний параліч);

- особи із внутрішніми захворюваннями, особи з нервово-психічними захворюваннями [48].

Цей підхід до розуміння проблеми інвалідності акцентує увагу на відмінностях у поведінці та становищі інвалідів і осіб, які до цієї групи не належать. Проте основою соціально-педагогічної допомоги людям з особливими потребами має бути система заходів, яка зменшувала би (або повністю усувала би) згадані відмінності шляхом певного впливу на організацію фізично-трудова, освітніх та соціально-культурних процесів, учасниками яких й повинні бути і особи з особливими потребами, і особи без цих потреб.

Уявлення про «інвалідність», що сформувались в різних країнах упродовж історичного розвитку людства, окреслили п'ять найбільш поширених визначень цього стану, які співіснують дотепер і по-різному властиві сучасним державам світу. Усвідомлення осмислення змісту поняття «інвалідність» має особливе значення як під час поточного ділового спілкування, так і в період

визначення цілей і розробки планів та програм щодо зміни соціальної політики стосовно осіб з фізичними та розумовими вадами [74, с. 10].

Біомедичне визначення «інвалідність» привірюється до хвороби чи вади, що пов'язана безпосередньо зі станом здоров'я і вказує на те, що саме «негаразд» з особою. Згідно з цим визначенням, медичний стан стосується лише цієї особи.

Філантропічне визначення є старішим, ніж «біомедичне» визначення, і розглядає «інвалідність» як «людську трагедію». Відповідно особа з інвалідністю є об'єктом співчуття і доброчинності, стан її є підґрунтям для виникнення стресу не лише у неї, але й в її родині (особисте горе, знецінення, ізоляція).

Соціологічне визначення відображає «інвалідність» як форму людської «відмінності» від соціальних «норм», яка не відповідає можливостям рівної з іншими участі у житті суспільства, що наявні для решти громадян. При такому розумінні «інвалідність» застосовується не лише до окремої особи, але й до сфери соціальних відносин за здатністю виконувати соціальні норми (нездатний, дискримінація, знецінення).

Економічне визначення розглядає «інвалідність» за кількістю соціальних витрат. Люди з інвалідністю стають причиною збільшення витрат у зв'язку з певними потребами (лікування, реабілітація, матеріальна допомога) та через їхню обмежену продуктивність на роботі (менше навантаження, добір робочих операцій) порівняно зі здоровими людьми (клопіт).

Соціально-політичне визначення «Інвалідність» неможливо розглядати ізольовано від соціального і фізичного світу, який інколи є причиною обмежень людей з інвалідністю. «Інвалідність» – це наслідок середовища, що не відповідає можливостям людини [59, с. 70].

Перші чотири визначення є схожими між собою – вони визначають проблему «інвалідності» у межах особи (лише як її власну). Ці точки зору мають серйозне негативне значення: 1) негативну оцінку – знецінення особи з інвалідністю, її можливостей; 2) розрізнення і відсторонення, тобто ізоляцію і

дискримінацію; 3) зайвий клопіт; 4) орієнтування на медичний аспект при визначенні проблем і потреб. Суспільство полишає людей з інвалідністю наодинці, піддає дискримінації. П'яте визначення – соціально-політичне – кардинально змінює уявлення про «інвалідність» і інтерпретацію цього поняття. Принципова відмінність його від інших визначень – у виведенні інвалідності з індивідуальної сфери і перенесенні її у сферу соціального оточення.

Підходи до організації роботи з інвалідами відображають різні аспекти розуміння сутності інвалідності. Аналіз цих підходів здійснила російський професор О.І. Холостова, виділивши медичну, соціальну, політико-правову і культурну моделі інвалідності [18].

За її визначенням, медична модель тлумачить інвалідність як дефект – психічний, фізичний, анатомічний (постійний або тимчасовий), що призводить до стійкої дезадаптації осіб з особливими потребами.

Соціальна модель трактує інвалідність як зменшення здатності людини «соціально функціонувати у суспільстві», що призводить до «обмеження її життєдіяльності». Ця модель передбачає вирішення проблем інвалідів через створення системи соціальних служб для надання допомоги цій категорії осіб.

У контексті політико-правової моделі проблеми інвалідності розглядаються як захисту прав осіб з особливими потребами, що передбачає можливість участі цих інвалідів, на рівні з іншими людьми, у суспільному житті й наголошує на обов'язку держави та суспільства сприяти усуненню соціальної несправедливості щодо цієї категорії населення.

Поряд з медичною, соціальною та політико-правовою моделями інвалідності О.І. Холостова пропонує як інноваційну культурну модель, що ґрунтується на «культурному плюралізмі». У межах цієї моделі визнається як право будь-якої людини, у тому числі й інвалідів, бути невід'ємною частиною суспільства та брати активну участь в усіх аспектах його життя. Концепція культурного плюралізму базується на ідеї унікальності кожної особистості, її права на самореалізацію та самовираження. Інноваційне трактування

інвалідності, що ґрунтується на цій ідеї, суттєво відрізняється від традиційних підходів, згідно з якими ігнорувалася соціальна значущість людини з функціональними обмеженнями як повноцінного члена суспільства. За культурною моделлю причиною інвалідності є несприятливе становище, в якому опиняється людина внаслідок тих або інших дефектів розвитку, які частково або повністю позбавляють її можливості виконання звичайної для віку, статі, соціально-культурного оточення ролі у суспільстві, задоволення культурних потреб. Незадовільне вирішення проблем осіб з особливими потребами у процесі їхнього розвитку призводить до соціальної неповноцінності цієї категорії людей і руйнує їх інтеграцію у суспільство.

Різні тлумачення сутності поняття «інвалідність» лягли в основу формування існуючих «моделей інвалідності» [77, с. 109], які є яскравим відображенням суспільної думки певного періоду до людей з інвалідністю. Протягом історії розвитку людства на формування моделей інвалідності впливали два філософських підходи. Згідно з першим, люди з інвалідністю розглядаються як такі, що залежать від суспільства, згідно з другим – це споживачі того, що має пропонувати суспільство. Філософія кожної моделі інвалідності не виникає і не зникає раптово, моделі можуть доповнювати одна одну, можуть мати прихильників протягом тривалого часу і навіть століть, їх розробка та поширеність забезпечують велику кількість мінливих ставлень суспільства до інвалідності у певний час.

Моральна модель «інвалідності» [47, с. 51]. Концепція цієї моделі зводиться до того, що «інвалідність» є наслідком гріха. Це найстаріша модель. Сьогодні вона найменш поширена. Її ще називають «моделлю особистої трагедії». За таким підходом «інвалідність» пов'язується з покаранням за скоєння особою або кимось із членів її сім'ї, родичів злочину. Інвалідність від народження може мати місце з причини дій, учинених у попередніх реінкарнаціях. Послідовники цієї моделі вважають, щоб позбавитись негативного впливу, який може спричинити людина, що «відрізняється», можна застосувати метод вигнання бісів чи жертвоприношення. У певних випадках

наявність інвалідності в одного з членів родини ставить всю сім'ю в становище стигматизованої, понижуючи її статус або навіть спричиняючи повну ізоляцію від суспільного життя.

Інвалідність може бути інтерпретована як неспроможність людини «вписатись» у структуру сім'ї, або може розглядатись як необхідність переживати горе та страждати перед отриманням певних духовних винагород у майбутньому. Ця модель може існувати в будь-якому суспільстві, де інвалідність пов'язується зі зневагою, страхом та упередженням. Поняття гріха або святості, неповноцінності, слабості, догляду та співчуття, зцілення, тягара створили основу для уявлень щодо групи людей, до яких почали застосовувати «суспільні ярлики». Людей з інвалідністю за часів переваги моральної концепції в суспільстві часто виключали із суспільного життя, їх виживання було під загрозою, бо вони вважались «монстрами» й, відповідно, не були гідні статусу людини. Дехто ставав безхатченком з причин бідності чи ганьби [48].

Благодійна модель інвалідності. Благодійна модель змальовує людей з інвалідністю як жертв обставин, які заслуговують на співчуття. Ця модель найбільш використовується людьми без інвалідності, у тому числі благодійними організаціями для пояснення того, що таке «інвалідність» та для цілей фандрейзингу. За концепцією цієї моделі люди з інвалідністю вважаються жертвами трагедій. Вони потребують догляду, не спроможні управляти своїми справами, а для виживання потребують співчуття та допомоги [35, с. 75].

Із співчуття до особи з інвалідністю бере своє коріння і культура його «догляду». Хоча вона в багатьох аспектах заслуговує на похвалу, проте у ній міститься певна небезпека. Численні благодійні організації, що існують з метою надання допомоги та догляду людям з певним видом інвалідності, саме з цієї причини часто сприяють формуванню медичної моделі інвалідності, відокремленню й часто – розміщенню людей з інвалідністю в спеціальні заклади. Розуміння того, що люди з інвалідністю є отримувачами благодійної допомоги, зменшує їх самооцінку. В очах «співчуваючих» донорів надання благодійної допомоги несе з собою очікування вдячності та ряд умов, які

накладаються на отримувача такої допомоги. Перше є проявом зверхності або поблажливості; друге обмежує можливості вибору для людей з інвалідністю. Наприклад, роботодавці можуть дійти висновку, що фінансова благодійна допомога задовольняє всі соціальні та економічні зобов'язання, замість того, щоб вирішити реально існуючу проблему створення робочого місця, що сприятиме працевлаштуванню людей з інвалідністю.

Медична модель «інвалідності» [25, с. 96]. Медична модель розглядає «інвалідність» як дефект чи хворобу, які потребують, насамперед, медичного втручання. Панує переконання – якщо людину вилікувати, її проблема перестане існувати. За таких умов людина з інвалідністю в силу обставин опиняється відстороненою від суспільного життя. Життєдіяльність такої людини зосереджується в колі ближнього оточення: сім'ї, родинних стосунків і надавачів медичних послуг. При цьому лікарі й інші фахівці виступають найбільш компетентними і впливовими у вирішенні проблем цієї групи населення.

Цю модель іноді називають ще «адміністративною», оскільки вона бере початок із системи соціального забезпечення та охорони здоров'я. Прихильники медичної моделі до цього часу мають суттєвий вплив на законодавство, соціальну політику та організацію соціального обслуговування. Наприклад, в Україні до цього часу ця модель «інвалідності» є найбільш поширеною, що проявляється насамперед у формуванні політики стосовно інвалідності в сфері освіти, працевлаштування, реабілітації, соціальної адаптації, універсальності.

Реабілітаційна модель «інвалідності» [14, с. 29]. Дана модель – це відгалуження, різновид медичної моделі. Вона розглядає інвалідність як потребу у послугах фахівця з реабілітації (медичної, фізичної, психологічної) чи іншої допоміжної професії. У руслі цієї моделі виник метод реабілітації «трудотерапія». Ця модель сформувалась після Другої світової війни, коли солдати поверталися додому з інвалідністю і їм потрібно було заново

адаптуватися до життя у суспільстві. Відповідно до цієї моделі розроблена сучасна система професійної реабілітації.

Економічна модель інвалідності [68, с. 95]. Ця модель є продовженням медичної моделі та передбачає перерозподіл прибутків між різними категоріями населення там, де як методологічне підґрунтя застосовується медична модель «інвалідності». Вплив економічної моделі «інвалідності» можна прослідкувати на тих прикладах національних концепцій соціальної політики, де «інвалідність» визначається, насамперед, як «непрацездатність» та вводяться обмеження на види праці та зайнятості людей з інвалідністю.

Соціальна модель «інвалідності». Ця модель розглядає «інвалідність» як проблему, створену суспільством, і вважає соціальну дискримінацію найбільш суттєвою. Вона є також причиною багатьох соціально-побутових негараздів у житті людей з інвалідністю.

Порівнюючи медичну та соціальну модель «інвалідності», можна навести такий приклад. Особа з інвалідністю, яка пересувається на візку, хоче потрапити до навчального закладу, школи, кінотеатру тощо, але не може. Чому дана особа не може потрапити до цих закладів? Прихильники медичної моделі скажуть: «Тому, що людина пересувається на візку. Отже, проблема в візку та в самій людині з інвалідністю». Прихильники соціальної моделі скажуть: «Людина на візку не може потрапити до цих закладів через існуючі бар'єри – сходи, і це є єдиною причиною. Архітектори, проектувальники, які будували ці заклади, «просто забули, що є люди з інвалідністю», і створили оточуюче середовище, яке робить людину «інвалідом». Дана модель вважає «інвалідність» нормальним аспектом життя, а не відхиленням.

На основі викладеного можна говорити, що соціально-педагогічна робота особами з інвалідністю, як професійна, так й або волонтерська, повинна спрямовуватися на інтеграцію цієї категорії осіб у суспільство через оздоровлення та педагогізацію соціального середовища і надання послуг. В умовах демократизації суспільства така інтеграція можлива за умови створення рівних стартових можливостей для всіх людей, незалежно від психофізичного

розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу людини. Створення рівних можливостей для осіб з інвалідністю ґрунтується на тому, що кожна людина має право на життя, навчання, виховання і працевлаштування.

Ми дослідити та проаналізували принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю.

Вважаємо, що збалансовані медійні тексти, у яких висвітлюють проблеми людей з інвалідністю, допоможуть: підвищити обізнаність суспільства про бар'єри, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю; відійти від стереотипного мислення; зменшити негідне ставлення та поведінку; сприяти поширенню інформації про внесок у громаду та потенціал людей з інвалідністю; унеможливити дискримінацію та порушення прав людей з інвалідністю в українському суспільстві. Головне – створити позитивний імідж цих людей в інформаційному просторі.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення

Трансформаційні процеси в українському суспільстві супроводжуються змінами життєвих шансів для різних соціальних груп, в т. ч. для осіб з обмеженими можливостями. Збільшення як у світі, так і в Україні питомої ваги людей з фізичними вадами і функціональними обмеженнями актуалізує проблему їх життєзабезпечення, сприяє перегляду суспільного ставлення до них як до низько ресурсної групи, вимагає гуманізації державних сервісів для осіб з обмеженими можливостями, створення умов для їх соціальної інтеграції.

Це можливо за умов перегляду підходів до розв'язання проблеми соціальної інтеграції осіб з обмеженими можливостями з урахуванням різноманіття аспектів інвалідності, її соціокультурного змісту; особливостей соціалізації осіб з обмеженими можливостями; стереотипів ставлення до них, вважає сучасна дослідниця О. Михайлова [46, с. 46].

Формуючи громадську думку, засоби масової інформації, з одного боку, акумулюють досвід і волю багатьох людей, а з іншого – впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей [47, с. 46]. Це можна пояснити звичкою людей довіряти засобам масової інформації, які є основним джерелом суспільно-важливого інформування. Засоби масової інформації є також інструментом, за допомогою якого відбувається формування громадської думки [47, с. 49], а також соціалізація різних груп населення, в т. ч. й для осіб з обмеженими можливостями. Адже для багатьох осіб з обмеженими можливостями зв'язок із зовнішнім світом здійснюється завдяки родині, сусідам та ЗМІ.

На сучасному етапі державотворення права і свободи людини – невід’ємна характеристика державної політики. За словами зарубіжного науковця К. Майера, найвищою соціальною цінністю на конституційному рівні було проголошено людину, її права і свободи. Обов’язком, що покладається на державу, є визнання, утвердження, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також створення всіх передумов для того, щоб людина могла користуватися цими правами в повному обсязі [50, с. 43]. Мова йде про будь-яку людину, навіть якщо та підпадає під визначення «соціально не захищеної» або ж «з особливими потребами».

Недавно ратифікована Угода про асоціацію з Європейським Союзом потребує повноцінного узгодження українського законодавства з європейськими правовими нормами.

Про посилення уваги до проблем конституційно-правового регулювання прав і свобод, говорить у своїх роботах В. Іванов, і обумовлено це нагальною потребою часу – проведенням конституційної реформи [23, с. 115]. Це породжує питання щодо обрання відповідної концепції прав людини, її обґрунтування і у світоглядному, і в національно-культурному контексті.

В основу Конституції України покладено ліберальну концепцію, що впливає з доктрини природного права. Ось чому саме особисті та політичні права і свободи людини та громадянина є основоположною частиною чинної Конституції України. Їх розглядають не як даровані державою своїм громадянам, а як такі, що належать людині від народження, існують незалежно від діяльності держави, є невідчужуваними та непорушними.

Закріплення прав і свобод людини в Конституції України відображає принципово нову концепцію прав людини, взаємовідносин людини і держави порівняно з тією, яку втілювали в конституціях радянського періоду.

Згідно із сучасною концепцією прав і свобод, в Україні [33]:

– найвищою соціальною цінністю визнається здоров’я та життя людини, її честь, гідність, недоторканність і безпека (ст. 3);

- права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави (*ст. 3*);
- забезпечення та утвердження прав і свобод людини є головним обов'язком держави (*ст. 3*);
- усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (*ст. 21*);
- конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (*ст. 22*);
- при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (*ст. 22*);
- громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (*ст. 24*).

Особливо важливими на думку О. Лаврика є також положення Конституції України, які передбачають, що права людини застосовуються безпосередньо і захищаються судом (*ч. 3 ст. 8 і ч. 1 ст. 55*) [40, с. 45].

Таким чином, Конституція України вважає основні права і свободи людини невідчужуваними, тобто такими, що належать їй від народження. Водночас, закріплюючи їх в Основному Законі, законодавець виходить з того, що існують й інші загально визнані права і свободи. Конституційна концепція зараховує права людини і громадянина до безпосередньо діючих, надає їм загально регулятивного характеру, найвищої юридичної сили, а також має пряму дію на всій території країни.

Інститут прав і свобод людини – це важливе мірило досягнень суспільства, основний показник рівня його цивілізованості. Саме за допомогою цього інституту особистість долучається до матеріальних і духовних благ суспільства, до механізмів влади, законних форм волевиявлення і реалізації власних інтересів. Цей інститут базується на сучасному правовому вченні про свободу, – говорить О. Свінціцька. У його основу покладено такі ідеї [63, с. 108].

– усі люди вільні від народження і ніхто не має права відчужувати їхні природні права, а забезпечення та охорона цих прав є головним обов'язком держави;

– свобода особистості полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншим людям;

– межі свободи можуть бути визначені законом, який є мірою свободи;

– обмеження прав можливе виключно для сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві.

Тобто, люди з особливими потребами є такими самими як і інші, а не сприйняття їх суспільством і грає значущу роль при формуванні громадської думки.

У дослідженнях О. Фудорової говориться, що конституційні права і свободи людини та громадянина – це закріплені в основоположних документах держави і гарантовані нею та суспільством можливості, які є основою правового статусу особи, що дозволяють кожній людині самостійно, у межах закону, обирати вид і міру своєї поведінки, вільно, усвідомлено і відповідально володіти життєво важливими матеріальними та духовними благами, а також гарантують гідне життя і вільний розвиток незалежно від будь-яких інших чинників [75, с. 120]. Водночас право громадянина – це право людини на те, що надається їй законом, гарантується і захищається конкретною державою. Окрім того, це права людини, визнані та санкціоновані державою.

Основним для концепції прав людини є поняття вродженої людської гідності, яка закладена з народження і не тотожна поняттю «особиста гідність», яку ми формуємо самі, здійснюючи ті чи ті вчинки.

За визначенням О. Теревус, гідність – особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми, ставлення до людини інших людей, в якому визначається її безумовна цінність. Гідність є моральною рисою, яка відображає неперевершену людську цінність [70, с. 160].

Розглядаючи права людини з погляду загальнолюдської моралі, можна говорити про їхню моральну природу. Мораль – це «принципи й норми, які регулюють поведінку людей, діяльність їхніх спільностей, об'єднань з погляду загальноновизнаних уявлень про добро і зло, порядність і непорядність, чесність і безчесність. Отже, у цьому розумінні права людини мають моральний характер».

Науковці зазначають, що поняття «гідність людини» досить інтенсивно використано у низці фундаментальних міжнародно-правових актів (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи), а також у конституціях деяких країн [36, с. 38].

Загальна Декларація прав людини, прийнята 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, проголошує, що «визнання гідності є ... основою свободи, справедливості та загального миру». Стаття 1 Декларації проголошує: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [36, с. 39].

Відповідно до Декларації прав людини 1950 року було прийнято Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська Конвенція з прав людини), в якій гарантуються права і свободи, на сторожі яких стоїть Європейський суд з прав людини [36, с. 39].

Конституція України [33] також гарантує право людини на повагу до її гідності (ст. 28), і це право має «абсолютний характер» у тому значенні, що принижувати гідність людини заборонено у будь-якому випадку. Це право діє ще до народження дитини, а також після смерті людини. Охорона гідності людини є обов'язком держави.

Конституція України (ст. 34), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18), Європейська конвенція захисту прав і основних свобод людини (ст. 10, п. 1) гарантують право на свободу думки та виявлення поглядів. Це дозволяє людині вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від кордонів, усно, письмово чи в інший спосіб.

Ми вже згадували про моральну природу прав людини, яка полягає в тому, що «їх здійснення не повинні шкодити, погіршувати, ускладнювати життя кожної людини, хоч би де і коли вона не жила. Моральність прав людини проявляється у їхній справедливості, всезагальності, однаковості для всіх людей».

У статті 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю в Україні» [21] йдеться, зокрема, про заборону дискримінації за ознакою інвалідності. В Україні 2009 року ратифіковано Конвенцію про права осіб з інвалідністю (оригінальна назва з англ. – Convention on the Rights of Persons with Disabilities), яка базується на так званій соціальній моделі інвалідності. Концепцію соціальної моделі розробляли люди з інвалідністю впродовж останніх сорока років. В її основі – не фізіологія особи, тобто порушення стану здоров'я, що роблять її «інвалідом», а бар'єрна природа суспільства. Суть цієї моделі у тому, що людина з інвалідністю перебуває у невідгідному становищі через обмеження, накладені на неї соціальними, культурними, економічними бар'єрами та бар'єрами середовища. Іншими словами – інвалідність є наслідком соціальних порушень. Людей з порушеннями зараховано до категорії «інвалідів» самим суспільством та оцінними бар'єрами (стереотипи, упередження, страх, нерозуміння, а тому й несприйняття тощо). Люди з інвалідністю є меншиною, реалізації прав яких перешкоджають наявні бар'єри, створені більшістю, яка відповідальна за їх усунення.

Відповідно до статті 4 ратифікованої Конвенції український уряд бере зобов'язання сприяти та гарантувати повну реалізацію прав та основних свобод людей з інвалідністю [22]. Це зобов'язує уряд вживати дій для усунення бар'єрів і забезпечення особам з інвалідністю справжньої свободи, гідності та рівності. ЗМІ, організації людей з інвалідністю, пересічні громадяни можуть використовувати норми Європейської конвенції з прав людини як інструмент для ведення перемовин, захисту власних прав і надання своїх доказів у судових справах. Медійники мають використовувати коректну мову. Так, наприклад,

слова «інвалід» чи «неповносправний» некоректні. Краще говорити «людина з інвалідністю». До некоректних висловлювань належать і «людина з обмеженими можливостями», адже можливості всіх людей так чи інакше обмежено. Навіть більше, часто ці можливості обмежує саме середовище проживання

Отже, права людини – це «система таких умов і благ (матеріальних і духовних), без яких неможливі нормальна життєдіяльність людини, розвиток її індивідуальних властивостей, вільний вибір і самовизначення, реалізація громадських інтересів».

Якщо враховувати, що висвітлення проблем або навіть звичайного життя осіб з інвалідністю потребує не просто банального виховання та професійних навичок, сучасним журналістам слід розуміти базові етичні норми.

На X з'їзді Національної спілки журналістів України (НСЖУ) у квітні 2002 року було затверджено Кодекс професійної етики українського журналіста. Це третій кодекс НСЖУ, перший затверджено 1992 року, другий – 1997 року.

Оновлений Кодекс професійної етики українського журналіста НСЖУ містить такі етичні норми [56, с. 189]:

- уникати неповноти інформації, викривлень, недостовірних повідомлень;
- не завдавати моральної шкоди честі, гідності;
- не вдаватися до незаконних некоректних способів отримання даних;
- не брати платні (хабара) за поширення брехливої або приховування достовірної інформації;
- не використовувати службового становища в особистих цілях;
- не розголошувати джерел інформації;
- відмовлятися від завдання, пов'язаного з порушенням етики;
- порушивши етичні вимоги, попросити пробачення;
- спростувати неправдиві факти;
- уникати образ національних, етнічних, релігійних поглядів;

- не обмежувати громадянських прав;
- не коментувати фізичних вад, хвороб людини;
- уникати образливих слів;
- не характеризувати запідозрених у злочині;
- дорожити власним авторитетом і репутацією редакції;
- нести відповідальність за свій матеріал;
- неетичним є частковий або повний плагіат;
- не піддаватися тиску влади;
- дотримуватися редакційних етичних норм;
- допомагати молодим журналістам.

В Україні також діє Етичний кодекс українського журналіста, затверджений у листопаді 2006 року Комісією з журналістської етики. Пленум Національної спілки журналістів затвердив об'єднаний Кодекс етики українського журналіста.

Кодекс етики українського журналіста, прийнятий на пленумі Національної спілки журналістів у грудні 2014 року, як і попередні, також спирається на професійно-етичні стандарти – оперативність, правдивість, об'єктивність, достовірність, точність, баланс думок тощо.

Правдивість становить основу якісної журналістики та означає точне й вичерпне повідомлення про перевірені факти, події, явища тощо. У пункті 6 Кодексу етики українського журналіста сказано, що журналісти та редактори «повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, прес-служб та інших джерел», а в наступних пунктах ідеться про те, що редакційне опрацювання матеріалів не повинно фальсифікувати змісту, факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного, погляди опонентів мають бути представлені збалансовано, не допускається вибіркоче цитування соціологічних досліджень, журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності [70, с. 68].

Будь-яке маніпулювання інформацією недопустиме, журналістика повинна надавати суспільству правдиву інформацію. Брехня становить основу маніпуляції та різних інформаційних технологій.

І якщо людина не до кінця усвідомлює моральну відповідальність журналіста перед суспільством за викривлені думки, неперевірені факти, замовлені матеріали тощо, то її позиції відіб'ються й на її професії.

За словами дослідниці Т. Приступенко, «об'єктивність є наслідком духовності, морально нестійка людина не в змозі відстоювати свободу слова». Тому обов'язково високоморальними для журналіста, для кожного працівника ЗМІ повинні бути внутрішні переконання, від яких напряду залежать професійні якості [59, с. 120].

Совість як мірило самооцінки журналіста дозволяє йому обирати, як діяти. Професія зобов'язує журналіста коректно збирати інформацію, ставити питання, не перекручувати чужих слів чи думок, з повагою ставитися до чужої позиції, поважати співрозмовників, не втручатися в приватне життя. Професія зобов'язує журналіста бути соціально відповідальним, а це полягає в тому, що всі його судження, вся інформація мають бути достовірними, повними, журналіст дає змогу висловитися всім основним фігурантам подій, забезпечуючи аудиторії можливість бути поінформованою з усіх питань, які становлять суспільний інтерес у певний момент.

Українське законодавство, яким послуговуються ЗМІ, досить детальне. Що кращі закони, стверджують теоретики, то більше демократії, а що вищий рівень демократії, то більшої незалежності має журналістика, а це дозволяє їй бути більш моральною.

Отже, проаналізувавши правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення, законодавчу базу та етичні норми до роботи журналістів із будь-якими особами, ми можемо стверджувати, що до осіб з інвалідністю не застосовуються окремі офіційні документи, які б описували правила поведінки та особливості висвітлення у масмедіа осіб зазначеної категорії. З одного боку, правильно, що ці особи на ряду із усіма іншими є

рівноправними, тому для їх права і свободи захищаються Конституцією, а журналісти працюють із особами з інвалідністю відповідно до Етичного кодексу. З іншого боку, у зв'язку із відсутністю офіційного документу чи положення, у фахівців відсутнє термінологічне, поведінкове, етичне, професійне розуміння, як правильно писати та говорити з/про таких людей.

2.2. Механізми формування іміджу осіб з інвалідністю в інформаційному просторі

Механізм формування іміджу осіб з інвалідністю – це сукупність стимулів, засобів, важелів, регуляторних впливів, практичних заходів, за допомогою яких здійснюється процес формування іміджу людей з інвалідністю. Водночас, механізми формування іміджу мають організаційний характер. Тому їх можна охарактеризувати як сукупність різних за своєю природою конкретних організаційних елементів у механізмах, що повинні організовувати формування позитивного іміджу людей з інвалідністю.

На підставі проведеного аналізу наукової літератури, слід виділити наступні ознаки позитивного іміджу осіб з інвалідністю:

- імідж повинен плануватися для створення певного враження;
- «образ установи» повинен бути правдоподібним;
- імідж має бути пасивним;
- образ має бути яскравим і конкретним;
- образ має викликати у інших людей адекватні емоції [61, с. 39].

Таким чином, головним пріоритетом побудови позитивного іміджу є налагодження плідної та ефективної співпраці влади, громадськості, бізнесу, ЗМІ, спеціалізованих організацій, що дає можливість сформувати позитивний образ осіб з інвалідністю.

Важливу роль у формуванні суспільного ставлення до людей з інвалідністю відіграють державні та громадські інституції, освітні установи та центри, родина, соціум та ін. В українському суспільстві сьогодні переважає

стереотипне сприйняття людей з інвалідністю [48]. Такі люди систематично зазнають дискримінації в різних її проявах. Тому мас-медіа, замість культивування тривоги чи упереджень щодо існування відмінностей, покликані переконувати людей прийняти наявність різних фізичних, розумових, психічних та емоційних особливостей людини. Підтримка розмаїття та повага до нього ведуть до подолання стереотипного мислення, а відповідно й дискримінації, та сприяють забезпеченню рівних прав і можливостей.

Отже, серед основних завдань мас-медіа, як важливого чинника впливу на державну політику та суспільну свідомість, є: висвітлювати питання щодо порушення прав людини; спонукати владу вирішувати проблеми, з якими щодня доводиться зіштовхуватися людям з інвалідністю; приділяти належну увагу захисту прав людини. Тому важливо, щоб у мас-медійних повідомленнях подавали збалансовану, коректну та виважену інформацію, а не транслювали стереотипи.

Тож головне завдання мас-медіа у висвітленні людей з інвалідністю – це уникати стереотипів, впевнений С. Коваль [28, с. 44]. Самі собою вони не містять загрози, однак досить часто дозволяють людям приймати рішення, діяти за спрощеними схемами, швидко, зайвий раз не замислюючись. Важливо, що деякі стереотипи, використані в матеріалах ЗМІ, приховують небезпеку і можуть заважати формувати справжню картину світу, вводити в оману або створювати хибне сприйняття, особливо коли вони не мають стосунку до фактичної частини матеріалу.

Сьогодні серед найпоширеніших стереотипів, які формують ЗМІ, – говорить вітчизняна дослідниця Т. Коваль – про людей з інвалідністю можна виокремити:

- люди з інвалідністю – нещасні, неприємні, хворі, неспроможні або злі;
- люди з інвалідністю не мають майбутнього і є тягарем для своїх сімей, суспільства;
- люди з інвалідністю – особливі, герої, надзвичайні;

- люди з інвалідністю не цікавляться нічим, окрім своєї хвороби, не ведуть самотійного, активного способу життя;

- у людей з інвалідністю інші інтереси, світосприйняття, інші життєві цінності;

- людям з інвалідністю комфортніше та простіше спілкуватися між собою. Таким чином, маніпулюючи своєю аудиторією, ЗМІ формують хибний образ людей з інвалідністю, представляючи їх суспільству як об'єкти цікавості, насильства, глузувань, зла, сексуальної неповноцінності та ін. [10, с. 410].

У такому медійному контексті ці стереотипи стосовно певної групи людей призводять до того, що громада менш прихильно чи зневажливо ставиться до людини, яка представляє цю групу. Тут ідеться про упередження – узагальнену негативну установку до людей з певними ознаками або людей, які належать до певних груп, часто, але не завжди відмінних від тієї групи, до якої належимо ми самі. Іншими словами, якщо стереотип – це оцінка, то упередження – це негативне судження, установка до дії. Коли вони стають основою поведінки стосовно людини чи групи людей, це може призвести до дискримінації.

А дискримінація – це вже дія (або бездіяльність) або поведінка, яка порушує права людини чи групи людей через упередження щодо певної їх ознаки, – пояснює К. Шендеровський [79, с. 154].

Тож ЗМІ відводять особливу роль у формуванні вмінь виявляти упередження у власній поведінці, поведінці людей і не дозволяти їм керувати, вчиняти неправомірні дії. У своїй роботі працівникам мас-медіа варто дотримуватися таких рекомендацій.

Зокрема, на думку М. Малиш, журналіст повинен:

- уникати у публікаціях і передачах образ з приводу національних, расових, етичних і релігійних поглядів і почуттів людей;

- протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками;

- утримуватися від натяків або коментарів щодо фізичних вад чи хвороб людини;
- уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики;
- виявляти особливу чуйність і тактовність стосовно дітей і неповнолітніх;
- сприяти зміцненню моральних та етичних засад суспільства, збереженню національних, культурних традицій;
- протистояти впливу культу насильства, жорстокості, порнографії [45, с. 27].

Проте активіст руху за права аутичних людей Джим Сінклер вважає аутизм невід’ємною частиною особистості. Адже ми говоримо про синьооких, а не про «людей із синьоокістю», про спортсменів або музикантів, а не про «людей з атлетизмом» або «людей з музикальністю». Як тільки хтось починає вважати, що характерна особливість є негативною, – всі інші намагаються відділити її від людини. Варто також уникати слів «глухий» чи «сліпий». Ці слова двозначні, адже можна сказати: «Ти був сліпим, коли покохав її», а це вже зовсім інший контекст. Тож якщо це стосується інвалідності, правильно вживати «людина з порушенням слуху», «незряча» – «людина з порушенням зору». Слово «паличка» у контексті незрячості використовувати також некоректно. Доцільно вживати термін «біла тростина» [52, с. 114].

Журналісти також часто пишуть, що нечуюча людина спілкується мовою жестів. Однак у цьому контексті словосполучення «мова жестів» набуває зовсім іншого, нетотожного значення, адже під мовою жестів розуміють мову тіла. Це те, як тіло людини реагує на брехню, залищання, як людина чухає носа, накручує волосся на палець. Людина із порушенням слуху спілкується жестовою мовою, саме такий термін варто використовувати у медіатекстах.

У працях О. Теребус говориться, більшість людей з інвалідністю використовують звичні слова для опису щоденного життя. Користувачі візків «ходять на прогулянки». Люди з погіршеним зором можуть бути раді або не раді «вас бачити» [70, с. 99]. Погіршений стан може лише означати, що дещо робиться по-іншому. І особливо важливо не розділяти на «нормальних» і

«ненормальних». Якщо ви хочете порівняти або зосередити увагу читача на тому, що людина не має інвалідності, то не варто писати про неї як про «нормальну» чи «здорову» особу. Толерантніше використовувати термін «людина без інвалідності». Користуючись словами «туалет для інвалідів» чи «парковка для інвалідів» варто писати «доступний туалет» або «доступна парковка». Не треба вигадувати евфемізми (з особливими потребами, з обмеженими можливостями, неповносправні, особливі). Не варто створювати надмірно драматичний образ героя. Створюючи його в такому ключі, автор непомітно впадає в протекційний тон. Не потрібно проявляти зайву жалібність і співчуття: те, що ви не бачите в людині з інвалідністю рівного собі, не означає, що він таким не є.

Як наслідок таких неетичних і неправомірних дій медійників люди з інвалідністю зазвичай не мають повноважень у процесах прийняття рішень, які впливають на їхнє життя. Вони є лише «пацієнтами» чи «користувачами послуг», а не активними учасниками власного життя, впевнена О. Кузнецова [38, с. 27]. Деякі люди з інвалідністю відчують тавро ганьби, відкриту агресію та насильство.

За великим рахунком, сама собою інвалідність не є інформаційним приводом. Будувати матеріал навколо хвороби не варто. Зазвичай немає потреби згадувати деталі погіршеного стану людини. У тих випадках, де вони згадуються, на цьому не треба зосереджувати надмірну увагу або робити автоматичний висновок про страждання цієї людини, викликані її станом здоров'я. Демонстрація розпачу та сліз людей з інвалідністю та намагання викликати почуття жалю не сприяє залученню цих людей у життя суспільства.

Сучасні журналісти повинні свідомо використовувати терміни «особа з інвалідністю», «людина з інвалідністю», щоб пояснити суспільству, що спочатку є «людина», а потім її особливість. Існує думка, що «інвалідами» людину роблять бар'єри – стереотипи й судження стосовно людей з інвалідністю (ментальний бар'єр), економічні бар'єри, інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, а також бар'єри навколишнього

середовища, такі як фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації. Бар'єри породжують дискримінацію, виключають із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність [51, с. 47].

Сучасна інформаційна епоха ставить доступ до інформації, освіти та комунікації на одну сходинку за рівнем важливості з водою, їжею та домівкою. Той, хто не має доступу до інформації, без перебільшення, не має доступу до повноцінного життя, роботи, освіти. Якраз у цьому і простежується ставлення держави та суспільства до потреб своїх громадян. Люди з інвалідністю стикаються із серйозними бар'єрами на шляху саморозвитку та освіти. Людина з порушенням зору зазвичай позбавлена достатньої кількості джерел інформації (свіжої та актуальної – передусім) через нестачу відповідних до її стану носіїв цієї інформації. Людина з порушенням слуху може відчувати незручності через відсутність такої звичайної, на перший погляд, дрібниці, як перекладу на жестову мову або субтитрів у фільмах, телевізійних передачах тощо.

ЗМІ покликані створювати якісний медійний контент, – говорить дослідник М. Гуренко [16, с. 165]. Журналісти, які готують матеріали (сюжети) на тему інвалідності, повинні мати достатні знання та навички у цій сфері. ЗМІ треба частіше звертати увагу на питання працевлаштування людей з інвалідністю, доступного громадського транспорту, інфраструктури. Варто також досліджувати проблеми у сфері охорони здоров'я та освіти, вивчати середовище, у якому ці люди проживають, їхнє дозвілля і те, як їх представляють у політичному житті. У більшості країн світу найболючішою проблемою є право дітей з інвалідністю виховуватися і отримувати освіту з ровесниками. Для цього варто регулярно спілкуватися з організаціями людей з інвалідністю або організаціями, що працюють у цій тематиці, дізнаватися, які питання є актуальними.

Для об'єктивного висвітлення інвалідності та позитивного зображення людей з інвалідністю журналістам потрібно [27, с. 69]:

1. Переносити дискусії на теми інвалідності на політичну арену, щоб продемонструвати, що питання інвалідності не є табу.

2. Показувати людей з інвалідністю як компетентних фахівців з будь-яких питань (не тільки з інвалідності!), виконавців послуг і як таких, що підтримують свої сім'ї та громади.

3. Вимагати від держави збільшення ресурсів для вирішення проблеми ізоляції осіб з інвалідністю із соціуму (наприклад, недостатнє залучення до розробки політики, послуг, до роботи, навчання тощо).

4. Підтримувати розробку політики, послуг і формування середовища, яке сприяє повноцінній участі людей з інвалідністю.

5. Розповсюджувати контактну інформацію служб підтримки.

6. Розміщувати інформацію про джерела допомоги та підтримки на місцевому чи загальнонаціональному рівні наприкінці статті чи програми, щоб люди з інвалідністю знали, де вони можуть знайти додаткову інформацію.

7. Поширювати інформацію про те, що ці люди живуть у кожній громаді, мають такі ж емоції, інтереси, таланти, навички та поведінку, таку ж натуру та досвід, який мають і інші люди того ж віку, статусу, освіти тощо.

8. Показувати цих людей у різних ролях, у взаємодії з іншими людьми, а не на самоті; як людей, які роблять внесок у життя суспільства, а не як людей, які лише потребують опіки.

Уникання зображень людей з інвалідністю підсилює стереотип, що інвалідність – занадто важка, сумна чи ганебна тема для висвітлення у ЗМІ. У телесюжетах варто зображувати людей з інвалідністю як «звичайних» людей, які живуть у суспільстві. Ці сюжети не мають створювати враження відокремленості або особливості цих людей. Їх бажано включати і для загального тла, щоб показати, що вони є частиною громади, як і будь-хто. Зображувати у щоденних соціальних обставинах і в робочому середовищі. Не зосереджувати уваги на інвалідності людини і не передавати фальшивого враження щодо її ізольованості. Пояснювати: якщо люди з інвалідністю перебувають серед інших і не виділяються своєю інвалідністю, то це

«нормально» – врешті-решт деякі види інвалідності невидимі. Відповідальність журналістів – говорити про створення справедливих умов, доступність, застосування принципів універсального дизайну, вирішення проблем не конкретної людини, а суспільства.

Основне правило ЗМІ у роботі з людьми з інвалідністю – героями журналістського матеріалу, експертами з будь-якого питання (а не лише з інвалідності), колегами у повсякденній роботі – ставитися до них як до повноправних громадян, з повагою до їхніх прав і гідності. Люди з інвалідністю – нічим не кращі і не гірші від усіх інших людей. Усі різні – усі рівні, наголошує Н. Стеблина [68, с. 97].

Тож, збалансовані медійні тексти, у яких висвітлюють проблеми людей з інвалідністю, допоможуть: підвищити обізнаність суспільства про бар'єри, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю; відійти від стереотипного мислення; зменшити негідне ставлення та поведінку; сприяти поширенню інформації про внесок у громаду та потенціал людей з інвалідністю; унеможливити дискримінацію та порушення прав людей з інвалідністю в українському суспільстві.

Вчений П. Фрімман припускає, що інваліди відкидають слова, в яких є такий сенс: їхні фізичні або ментальні особливості роблять їх слабкими, жалюгідними, залежними. Такі слова, як не повноцінний, не варто використовувати. Але інше таке саме слово або евфемізм їм теж не підійде. Найбільш прийнятний термін – disabled (інвалід, особа з обмеженими можливостями), який нещодавно витіснив слово handicapped (інвалід, людина, що потребує допомоги). Це слово вперше влаштовує самих інвалідів. Інше прийняте ви значення — людина, що має інвалідність, – передбачає, що у першу чергу треба назвати людину, а потім її особливості. І це теж з погляду соціальної активності виправдано [75, с. 98]. Однак, очевидно, що самі інваліди не користуються такими зворотами, як люди, які відчувають фізичні труднощі, або люди з фізичними та розумовими вадами.

Д. Піастро, редактор газетної шпальти «Життя з інвалідністю», зауважує, що визначення Фрімана передбачає: інвалідність – це щось ганебне і її треба сховати в такому надто загальному й розпливчастому визначенні. «Він заперечує реальність замість того, щоб сказати, що реальність – наша інвалідність, і це цілком нормально», – наголошує Д. Піастро [52, с. 60].

Мері Джонсон, редактор журналу Disability Rag, теж має заперечення з приводу визначення, яке перемогло в конкурсі. Люди не зрозуміють культуру інвалідності, якщо проїхатися інвалідним візком по їхніх ногах. Ви значення «люди з іншими можливостями» не має ні душі, ні сили. Один із читачів журналу Disability Rag висловив своє спостереження: деякі інваліди віддають перевагу тому самому слову, яке іншим здається найбільш образливим, – каліка. «Це все одно, що показати вузлуватий кулак», – вважає художниця Черіл Вейд, якій подобається «каліка», тому що це слово грубо, але точно характеризує її тіло, скручене ревматичним артритом. Це слово сьогодні й найближчим часом не буде прийняте для широкого застосування, але його дедалі більша популярність вражає.

На сьогодні науковці дедалі частіше пишуть про правила та стандарти висвітлення тем, які можуть викликати упереджене ставлення до людей за ознаками раси, національності, статі, сексуальної орієнтації, мови, релігійних переконань, і до людей вразливих груп, у тому числі осіб із інвалідністю. Журналісти різних країн світу давно впровадили кодекси професійної етики для того, щоб виключити зловживання свободою слова та не допустити перетворення журналістів на пропагандистів і рекламистів. Проте, як засвідчує різний моніторинг ЗМІ, цього недостатньо для того, щоб запобігти стереотипізації щодо соціальної проблематики, зокрема під час висвітлення життя вразливих груп населення. Мова журналістів часто недосконала, відсутність поширеної практики спеціалізації журналіста впливає на компетентність репортерів у соціальній тематиці. Тож під час підготовки журналістських матеріалів треба пам'ятати про професійний підхід до їх написання, про необхідність ґрунтовного вивчення досліджуваної теми.

Таким чином, маніпулюючи своєю аудиторією, ЗМІ формують хибний образ людей з інвалідністю. Основне правило ЗМІ у роботі з людьми з інвалідністю – героями журналістського матеріалу, експертами з будь-якого питання (а не лише з інвалідності), колегами у повсякденній роботі – ставитися до них як до повноправних громадян, з повагою до їхніх прав і гідності.

Як засвідчує моніторинг ЗМІ, журналістських стандартів та правил недостатньо для того, щоб запобігти стереотипізації щодо соціальної проблематики, зокрема під час висвітлення життя вразливих груп населення. Мова журналістів часто недосконала, відсутність поширеної практики спеціалізації журналіста впливає на компетентність репортерів у соціальній тематиці. Під час підготовки журналістських матеріалів треба пам'ятати про професійний підхід до їх написання, про необхідність ґрунтовного вивчення досліджуваної теми.

Дослідники виокремили правила, яких потрібно дотримуватись журналістам, щоб створювати матеріали про осіб із інвалідністю. Серед основних можемо назвати: подавали лише збалансовану, коректну та виважену інформацію; спонукати читача до поважного ставлення до осіб з інвалідністю та конкретні дії задля полегшення стану зазначених осіб; вживати коректні та доречні порівняння або навіть терміни, коли торкаєшся теми інвалідів; особа з інвалідністю не має бути інформаційним приводом; краще звертати увагу на питання працевлаштування людей з інвалідністю, доступного громадського транспорту, інфраструктури, тобто проблеми, з якими зіткаються інваліди щоденно.

Отож, механізм формування іміджу людей з інвалідністю – це сукупність стимулів, засобів, важелів, регуляторних впливів, практичних заходів, за допомогою яких здійснюється процес формування позитивного іміджу (уявлення) цих людей.

Механізм може включати основні етапи формування позитивного іміджу, зокрема: постійний моніторинг та відстеження позицій, думок, відносин у середовищі об'єкта впливу; аналіз впливу визначених дій і коригування цих дій

у разі їх конфлікту з інтересами громадськості; формування ефективної та єдиної державної інформаційної політики; здійснення постійного соціологічного дослідження соціального самопочуття людей з інвалідністю; формування ефективної співпраці між центральними органами виконавчої влади та засобами масової комунікації.

2.3. Співпраця влади, громади та бізнесу в формуванні позитивного іміджу осіб з інвалідністю. Досвід міста Вінниці щодо забезпечення доступності особам з інвалідністю.

Через наявність проблем зі здоров'ям особи з інвалідністю потребують вжиття з боку державних та громадських інституцій спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення їх повної та повноцінної участі в житті соціуму на рівні з іншими.

Національним законодавством встановлено гарантії для осіб цієї категорії, які стосуються усіх сфер життєдіяльності суспільства, у тому числі охорони здоров'я, освіти, зайнятості, дозвілля, відпочинку, спорту тощо.

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у [64]:

- виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу (далі - об'єкти фізичного оточення), транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів :

- до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту;
- охороні здоров'я;

- соціальному захисті;
- забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю;
- наданні пристосованого житла;
- сприянні громадській діяльності.

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [21].

Державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюється в межах повноважень центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за участю громадських організацій осіб з інвалідністю, у межах своїх повноважень здійснюють розроблення та координацію довгострокових і короткострокових програм з реалізації державної політики щодо осіб з інвалідністю та контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародного співробітництва з питань, що стосуються осіб з інвалідністю [21].

Фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, в тому числі Фонду соціального захисту інвалідів, місцевих бюджетів, а також органами місцевого самоврядування за місцевими програмами соціального захисту окремих категорій населення за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Органи місцевого самоврядування мають право утворювати цільові фонди соціальної допомоги особам з інвалідністю, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Порядок і умови

витрачання коштів цих фондів визначаються органами місцевого самоврядування з урахуванням пропозицій громадських організацій осіб з інвалідністю [21].

Громадські організації осіб з інвалідністю, їх спілки створюються з метою забезпечення рівних прав і можливостей осіб з інвалідністю та їх соціального захисту, виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб таких осіб, у тому числі стосовно доступу їх нарівні з іншими громадянами до об'єктів фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту, надання соціальних послуг, залучення осіб з інвалідністю до суспільної діяльності, здійснення громадського контролю за дотриманням прав осіб з інвалідністю, представництва їхніх інтересів та усунення будь-яких проявів дискримінації стосовно осіб з інвалідністю та мають право користуватися пільгами і преференціями, передбаченими законодавством.

Представники всеукраїнських громадських організацій осіб з інвалідністю, їх спілок залучаються (за їх зверненням) до складу колегій і консультативно-дорадчих органів центральних органів виконавчої влади [21].

Представники місцевих громадських організацій осіб з інвалідністю, їх спілок залучаються (за їх зверненням) до складу колегій і консультативно-дорадчих органів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до свого статусу та території діяльності.

Права людини з інвалідністю можна захистити, користуючись загальноприйнятими способами захисту прав людини в середині держави. За захистом своїх прав можна звернутись до установ, що перебувають у юрисдикції судової системи України. З точки зору захисту прав людини варто зазначити, що в Україні існують спеціалізовані адміністративні суди, а також розроблена процедура розгляду скарг у рамках адміністративного судочинства. Це важливо тому, що ця процедура передбачає розгляд справ, сторонами яких є людина і державні установи, посадові особи.

Основним документом, що гарантує права людини в Україні, є Конституція України. У Конституції ж закріплені і основні механізми захисту прав людини на національному рівні. Варто подивитись, які саме права гарантує Конституція України [33].

Із інших важливих державних інституцій з точки зору прав людини слід назвати Уповноваженого з прав людини. До цього органу, як і до інших державних установ і організацій можна звертатись із зверненнями (скаргами, пропозиціями, заявами) та інформаційними запитами. Розгляд звернень стосовно прав людини є одним із першочергових завдань Уповноваженого, проте він може лише сприяти або разом з вами домагатись відновлення в правах. Він, звісно, не приймає таких рішень, які приймає Суд.

Важливим державним органом є Конституційний Суд України. Він контролює дотримання норм Конституції України. До Конституційного Суду можна звернутись за тлумаченням окремих норм Конституції України, проте не існує процедури подання індивідуальної скарги на порушення прав людини, передбачених Основним Законом, до Конституційного Суду [33].

Залежно від ситуації можна звертатись до органів виконавчої влади, до місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому важливо знати, яким чином подаються звернення до органів влади і яким чином регулюється порядок надання відповідей. Для цього, крім Конституції України, важливо звернути увагу на Закони України «Про звернення громадян» [22], «Про інформацію» [23], «Про доступ до публічної інформації» [24].

Варто зауважити, що наразі спеціальні можливості для забезпечення і захисту прав людей з інвалідністю на національному рівні тільки починають формуватись. Відсутній спеціальний координуючий орган, у більшості випадків не є доступними для використання навіть існуючі процедури. Говорячи про захист прав людей з інвалідністю, потрібно назвати й недержавні організації міжнародного та національного рівня, які працюють в інтересах людей з інвалідністю. До них простіше звернутись, аніж до органів влади, і вони

можуть бути союзниками у вирішенні проблем, пов'язаних із дотриманням прав людини з інвалідністю.

Втім, є положення, якщо працедавець влаштовує на роботу особу з інвалідністю, йому надаються пільги в оподаткуванні. У Кодексі законів про працю йдеться про те, що особи з інвалідністю мають ряд трудових пільг. Серед них: при прийманні інваліда на роботу забороняється встановлювати для нього випробувальний термін; такі працівники мають переважне право залишення на роботі; робота в нічний час допускається тільки з його згоди й за умови, що це не суперечить медичним показанням; за бажанням працівника роботодавець може перевести його на легшу роботу; за бажанням працівника або за вимогами його індивідуальної програми реабілітації йому може встановлюватися режим роботи на умовах неповного робочого дня, тижня та пільгові умови праці.

На сьогодні в Україні є не так багато обласних центрів, які можуть похизуватися дотриманням усіх норм та правил щодо забезпеченості доступності маломобільним групам населення.

Вінниця – одне з таких міст. Основна причина цього – велика кількість місцевих програм, що сприяють соціалізації осіб з інвалідністю, значній кількості громадських організацій, які працюють з такими людьми.

Щороку більше тисячі дітей і дорослих з різними порушеннями здоров'я разом з батьками приїжджають до Вінниці для отримання реабілітаційних послуг. Тут розташовані дві державні реабілітаційні установи «Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Поділля» та «Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Промінь». Також є обласний і міський реабілітаційні центри. Такої кількості не має в жодному іншому місті країни.

В місті активно працює Вінницька обласна організація (ВОО), яка створена ще в 2009 році і є структурним підрозділом Всеукраїнської організації інвалідів «Всеукраїнська організація Союз осіб з інвалідністю України». Головними завданнями організації є захист прав, свобод та інтересів інвалідів

області та членів їх сімей; створення інвалідам рівних з іншими громадянами України можливостей брати участь у всіх сферах суспільно політичного життя; інтеграція інвалідів у суспільство.

ООО і її структурні підрозділи співпрацюють з обласною, міською та районними держадміністраціями, з управлінням соціального захисту населення та його районними відділеннями задля виконання зазначених завдань.

Вінниця один з небагатьох міст в Україні, який прагнути досягти європейських стандартів. Міська влада намагаються допомогти реалізувати соціальні проекти, які розробляють громадські організації. Один з таких проектів «Служба супроводу людей з інвалідністю». Його розробила Вінницька громадська організація молоді з обмеженими фізичними можливостями «Гармонія», і втілює в життя за підтримки виконавчого комітету Вінницької міської ради, за фінансової підтримки Фонду Східна Європа, компанії «Славутич, Carlsberg Group», Фонду Євразія та Агенства США з міжнародного розвитку (USAID) в ході реалізації проекту «Створення умов для вільного пересування в місті Вінниця та надання послуг на належному рівні людям з обмеженими можливостями».

«Служба супроводу людей з інвалідністю» працює для створення сприятливих умов безперешкодного пересування і спілкування в м. Вінниці інвалідів 1 і 2 груп з порушеннями опорно-рухового апарату, які пересуваються на інвалідних візках або мають утруднення в пересуванні, в спілкуванні, мають проблеми із зором.

Організація допомагає в пересуванні по місту людини з інвалідністю та в отриманні послуг клієнту в різних організаціях у фахівців, які залучаються для вирішення проблем клієнта. Послуги супроводу надаються безкоштовно. В обов'язки супроводжуючого не входить надання транспортних послуг, послуги з нагляду, який супроводжує не виконує прибирання житла, інші доручення клієнта.

Вінницька громадська організація молоді з обмеженими фізичними можливостями «Гармонія», створила «Службу супроводу людей з

інвалідністю» для підняття рівня надання послуг людям з інвалідністю. Подібні служби діють в Німеччині. Досвід, яких, представники організації «Гармонія» запозичили під час міжнародної конференції «Соціальна реабілітація інвалідів в Німеччині» 2010 р.

Вінниця є одним з найуспішніших лідерів по кількості працевлаштованих людей з інвалідністю. За останні півтора роки сотня таких осіб знайшли тут роботу. З них 26 скористалась новою послугою – супровід під час працевлаштування. Це 12 людей з порушенням слуху, які стали касирами, помічниками поварів, мерчандайзерами. Троє людей на візках стали продавцями-консультантами, людина з порушенням зору працює масажистом, декілька чоловік з ДЦП, працівники з ментальними порушеннями стали фасувальниками.

Також у місті активним є Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля». Центр займається допомогою при працевлаштуванні людей з інвалідністю. Як розповідає директор: «Робимо акцент на працевлаштування та формування навиків самостійного життя. Хочемо прив'язати роботу установи до задоволення потреб роботодавців у працівниках з інвалідністю та реагувати на ринок праці. Продовжимо експериментувати з адаптації різних професій під можливості людей з інвалідністю. Маємо завершити проект «Нові можливості працевлаштування для людей з інвалідністю», який реалізується в межах спільної Програми ПРООН, ВООЗ, та МОП «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні».

Не менше значення у цьому процесі мають вінницькі засоби масової інформації, які висвітлюють заходи та події, що пов'язані із темою інвалідності. При цьому вони акцентують увагу на зробленій роботі, користі від неї і людям з інвалідністю та іншим. ЗМІ фактично створюють той самий позитивний імідж, якого бракує людям з інвалідністю.

Досягти глобальної мети та створити комфортний та доступний простір для усіх виключно людей в одну мить неможливо. Україна рухається в цьому

напрямі достатньо повільно, втім, зрушення є. Це стосується, у першу чергу, нового будівництва чи реконструкції будівель та громадських місць, парків, торгових просторів, інфраструктури тощо. Усе будується з урахуванням обов'язкових державних стандартів. Міста закуповують спецтранспорт (ті ж спеціальні вагони Укрзалізниці, трамваї та тролейбуси зі спецходами), облаштовують вулиця та будинки пандусами, забезпечують громадські місця ліфтами тощо.

Швидких позитивних зрушень можна досягти при правильній співпраці державних органів, бізнесу та громадських організацій. Приміром, у місті Запоріжжі, одним з яскравих прикладів є гіпермаркет «Ашан», який єдиний серед усіх інших працевлаштовує осіб з інвалідністю. У той же час людей з особливими потребами беруть на роботу водіями чи операторами громадського транспорту. Втім, як показує досвід, працевлаштування таких людей, а перед цим професійне навчання – це дуже складний процес. Дуже часто роботодавцям не вигідно це робити, тому для місцевої та обласної влади не зайвим було б розглянути пільгове оподаткування для підприємців, що працюють із людьми з інвалідністю. Хочемо зазначити, що так програми є і вони активно працюють. Втім, вони мають квоту для пільгового оподаткування підприємств. Без втручання державних органів та їхнього контролю не обійтись. Відповідно, і Запоріжжя рухається у правильному напрямку щодо розбудови інклюзії.

Ми проаналізували, як співпрацює влада, громади та бізнесу в формуванні позитивного іміджу осіб з інвалідністю. Зокрема, розглянули досвід міста Вінниці щодо забезпечення доступності особам з інвалідністю та міста Запоріжжя. Вважаємо, що роботи триває у правильному напрямку.

РОЗДІЛ 3

ДЕТЕРМІНАНТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

3.1. Сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі

Питання репрезентації осіб із інвалідністю у засобах масової інформації на рівні із висвітленням тем про інші соціально вразливі верстви населення гостро порушується у сучасному журналістикознавстві. Дослідники Академії з прав людини для журналістів і журналісток підкреслюють, що нарешті репрезентація «особливих людей» відбувається не лише у негативному ключі, асоціюючись лише із жалістю, бідністю, долею, а відтворення теми стає більш об'єктивним.

Коли мова йде про будь-яку людину, навіть якщо та підпадає під визначення «соціально незахищеної» або ж «з особливими потребами», журналістові потрібно керуватись законодавчими базами та етичними канонами, які є однаковими для тих чи інших осіб. Усі люди рівні перед законом у суспільстві. У засобах масової інформації людина має право бути висвітлена об'єктивно. Журналіст не повинен наголошувати на стані здоров'я людини, її походженні, статі, мові спілкування, якщо це не є головною метою повідомлення.

На сьогодні українське медіасередовище переживає перехідний етап від стереотипного до об'єктивного сприйняття людей з інвалідністю. Вони систематично зазнають дискримінації в різних її проявах, тому мас-медіа, замість культивування тривоги чи упереджень щодо існування відмінностей, покликані переконувати людей прийняти наявність різних фізичних, розумових, психічних та емоційних особливостей людини.

Серед найпоширеніших стереотипів, які формують ЗМІ, про людей з інвалідністю можна виокремити [67]:

- люди з інвалідністю – нещасні, неприємні, хворі, неспроможні або злі;
- люди з інвалідністю не мають майбутнього і є тягарем для своїх сімей, суспільства;
- люди з інвалідністю – особливі, герої, надзвичайні;
- люди з інвалідністю не цікавляться нічим, окрім своєї хвороби, не ведуть самостійного, активного способу життя;
- у людей з інвалідністю інші інтереси, світосприйняття, інші життєві цінності; людям з інвалідністю комфортніше та простіше спілкуватися між собою [67].

Відображення на сторінках регіональних інтернет-видань «Запорізька Січ», «Міг» та «Індустріалка», телеканалів «ТВ5», «Z», «Суспільне» тем, що стосуються осіб із інвалідністю, було метою нашого моніторингу. Ми застосували метод моніторингу мас-медіа для того, щоб виокремити тенденції репрезентації осіб з інвалідністю у запорізьких ЗМІ. Моніторинг ми проводили протягом листопада 2020 року. За цей період у досліджуваних виданнях новин про людей з інвалідністю виявлено 12. На телеканалі «ТВ5» – 5 новин, «Z» – 2 новини, «Суспільне» – 2 новини, на сайті «Міг» – 1 новина; «Індустріалка» – 1 новина, «Запорізька Січ» – 1 новина. А також 6 новина на порталах міської та обласної влади.

Першим із досліджуваних телеканалів став «ТВ5». Телекомпанія створена 1992 року, з тих пір висвітлює актуальні новини Запоріжжя та області, є партнером багатьох заходів. У листопаді на телеканалі вийшло 5 сюжетів, що стосувались осіб з інвалідністю. Лише одна з них є позитивною «У запорізькій школі-інтернат з'явилася нова зона для дітей». Один з них під заголовком «У Запоріжжі влаштували захід для соціалізації дітей з аутизмом», а далі вступ: «Люди дощу». Так часто називають дітей з діагнозом аутизм». Ще на початку це створює жалісний тон сюжету.

Інший тип публікації у новині «У Запоріжжі збирають допомогу для дівчинки з рідким захворюванням». Адже телеканал – це майданчик, який переглядають сотні запоріжців та жителів міста. У цьому випадку завдяки інформації люди дізнаються, та можливо хтось захоче допомогти. Таких новин, для залучення коштів та привернення уваги – 2.

І ще один сюжет присвячений Іграм нескорених. Це інформаційна замітка про подію і як вона буде відбуватись у період карантину. Особи з інвалідністю завдяки цим Іграм мають можливість брати участь у спортивних змаганнях та проявляти свої сильні сторони. Це формує їх позитивний імідж.

Наступним телеканалом, який ми досліджували, був «Z». Він працює з 2004 року. За цей час телеканал став одним із лідерів телевізійного простору Запорізької області, забезпечує щодобово 24 години власного мовлення. Відповідно до програмної концепції телеканал «Z» здійснює власну діяльність у інформаційно-розважальному форматі. Ключовою складовою контенту є інформаційні та інформаційно-аналітичні програми, які транслюються у прямому ефірі із забезпеченням онлайн-комунікації з глядацькою аудиторією. Крім того, телеканал виготовляє просвітницькі, культурно-мистецькі та спортивні програми, а також програми розважального характеру, здійснює кінопоказ.

У листопаді на телеканалі вийшло 2 сюжети, що пов'язані із темою осіб з інвалідністю. Перший: «У Заводському районі оновлюють будівлю центру соцзахисту населення». У сюжеті не йде мова про осіб з інвалідністю, втім цей заклад у тому числі працює для цих людей. Можемо зазначити, що у Запоріжжі капітально відремонтовані вже 5 закладів соцзахисту. Наступний об'єкт – у Вознесенівському районі. Це говорить про свідому позицію міської влади щодо розбудови доступної інфраструктури.

Другий сюжет: «У Запоріжжі кошти на лікування дитини збирають на благодійних майстер-класах» розповідає про нову соціальну акцію. Це подібні сюжети на телеканалах «ТВ5» та «Z» для привернення уваги та залучення коштів.

Останнім телеканалом, що ми досліджували, було «Суспільне Запоріжжя». Запорізька обласна державна телерадіокомпанія розпочала свою роботу в 1939 році. А наразі є регіональним мовником Національної суспільної телерадіокомпанії України. Телеканал мовить на усі райони області та розповідає більше про життя області у відеосюжетах, та про місто Запоріжжя – у друкованих новинах.

У листопаді на телеканалі вийшло 2 новини про осіб з інвалідністю. Вони мають негативний характер. Вони описують неприємні проблеми життя конкретних людей, втім автор надав цим публікаціях дуже жалісної інтонації. Мабуть, журналіст хотів зворушити людей, а вийшло навпаки. Негаразди можуть статися у кожної людини, і людина з особливими потребами не виключення. Це не має бути приводом для маніпуляції. Перша новина «Запоріжанка з п'ятьма дітьми намагається відновити статус багатодітної матері». А далі написано: «Запоріжанка Тетяна Прохорова, котра виховує 5-х дітей, двоє з яких мають діагноз ДЦП, домагається відновлення статусу багатодітної матері або матері-героїні, щоб отримувати допомогу від держави». Потім описано життєву історію героїні, показані житлові умови, сфотографовані хворі діти у не найкращих ракурсах. Друга новина: «Понад 20 років у багатоповерхівці Запоріжжя не працюють ліфти». А далі з першого абзацу: «З 1994 року мешкає у цьому будинку інвалід дитинства Олександр. Каже, інколи навіть не може вийти на подвір'я, аби подихати свіжим повітрям». І далі фотографії усіх осіб з інвалідністю, їхні історії тощо. Проблема з ліфтами серйозна та комплексна – це одне питання. Зовсім інше – важкі долі маломобільних людей.

Після перегляду цих сюжетів виникає відчуття озлобленості на владу, байдужих людей, усі соціальні організації. Такого не має бути у журналістики. Завдання редакції – висвітлити факт, не додаючи власного відношення. Тим паче у контексті жалості та нещастя цих людей.

Моніторинг запорізьких сайтів ми розпочали з сайту «Індустріалки». Це найстаріше видання Запоріжжя, що почало виходити друком у 1939 році. Наразі

функціонує повноцінний новинний портал, що висвітлює події міста та області. У листопаді на сайті опублікований лише один матеріал під заголовком «Унікальное экосело Запорожской области показали в популярном тревел-шоу». Тут мова йде про село у Михайлівському районі, де благодійний фонд «Щаслива дитина» викупає будинки і створює там прийомні родини. На піклування вони беруть дітей з інвалідністю. Це позитивна новина, адже такої ініціативи більше ніде немає. Новина написана за програмою «Вдома краще» і демонструє життя вже створених прийомних родин. Висвітлюють їхнє життя у позитивному ключі, показують життєрадісних дітей. Це правильний підхід до формування іміджу осіб з інвалідністю.

Видання «Міг» також бере початок у 1939 році. Як і раніше нині виходить газета та функціонує новинний портал. Газета пройшла багато важливих етапів життя запоріжців і до сьогодні залишається авторитетним та популярним виданням.

У листопаді вийшов один матеріал під назвою «Чиновники – инвалидам: «Ваша проблема – не наша компетенция...»». Заголовок кричущий і фотографія подружжя пенсіонерів з ходунками. У самому тексті, попри окреслену тему, викладено без емоційного забарвлення. Є проблема: почали виконувати роботи з реконструкції у під'їзді, щоб подружжя могло виїжджати на вулицю у спеціальних колясках-скутерах, і все залишили не доробленим. Є коментарі подружжя. Втім, немає осудження, зайвих емоцій, жалості тощо.

Останнім інтернет-виданням ми аналізували газету «Запорізька Січ». Ця газета виходить з 1990 року як видання Запорізької міської ради. Газета «Запорізька Січ» – це універсальне видання. Основна тематика видання – це висвітлення подій і проблем міста Запоріжжя, області, держави.

У листопаді на сайті вийшла також лише 1 новина під заголовком «У Запоріжжі інклюзивна театральна труппа планує показувати вистави онлайн». Це позитивна новина, яка розповідає про труппу, їхнє життя, виступи. Головне, що актори не хочуть припиняти репетиції і будуть виступати онлайн. Ця новина висвітлює повноцінне життя осіб з інвалідністю.

На сайті Запорізької міської ради у листопаді вийшло 5 новин. Усі вони присвячені виплатам матеріальної допомоги. У текстах використані нейтральні словосполучення. Наприклад: «люди з особливими потребами», «ті, що потребують додаткової опіки» тощо. Одна новина розповідає про міський територіальний центр соціального обслуговування також у позитивному контексті.

На сайті Запорізької обласної адміністрації вийшла лише одна новина про нараду щодо звіту програми «Назустріч людям». «З обласного бюджету було спрямовано 13,1 млн грн для підтримки вразливих верств населення», – саме так говорять про осіб з інвалідністю у публікації. Також викладено нейтрально, без стереотипів та емоційного забарвлення.

На сайті Запорізької обласної ради не було жодної новини.

Отож, проаналізувавши сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі, зокрема: найпопулярніші запорізькі новинні сайти та телеканали, можемо стверджувати, що місцеві журналісти допускають лише незначні помилки із написанням термінів. Місцеві журналісти не використовують тему інвалідності у якості спекуляції, задля популярності свого ресурсу тощо. Особа з інвалідністю не є окремою темою для публікації. Тексти про людей з особливими потребами лише в окремих виданнях націлені викликати у читача жалість. У більшості, навпаки, у новинах показують що і похилі громадяни, і малі діти з вадами живуть повним життям.

На владних сайтах матеріали, що пов'язані із особами з інвалідністю несуть суто інформаційний характер. Вони висвітлюють свою діяльність.

Серед проаналізованих ЗМІ лише на «Суспільне Запоріжжя» у заголовках та текстах використовують некоректні висловлювання, та навантажують публікації негативними емоціями.

Можемо підсумувати, що запорізькі засоби масової інформації доволі ефективно формують позитивний імідж осіб з інвалідністю, демонструючи людям їх повноцінне життя.

3.2. Передовий досвід з іміджмейкінгу стосовно осіб з інвалідністю

Загалом під іміджем розуміють «склад в масовій свідомості, що має характер стереотипу, є емоційно забарвленим образом. Формування іміджу відбувається стихійно, але частіше воно є результатом роботи. В той же час імідж відображає соціальні очікування певної групи [73, с. 15].

Імідж можна трактувати як одну з форм соціальної регуляції і саморегуляції людської поведінки: індивідуального і групового. Поведінка людини регулюється не тільки соціальним, але і біологічними і психологічними механізмами. Усі вони взаємодіють між собою і проникають одне в одного. До механізмів соціальної регуляції можна віднести соціальні норми, цінності, інститути, організації, відповідно імідж також можна віднести до одного з таких механізмів.

Правильно підібраний імідж являє собою найбільш ефективний спосіб роботи з масовою свідомістю. Імідж відображає ті ключові позиції, на які безпомилково реагує масова свідомість. Це спроба перекладу масової свідомості на автоматичні реакції.

Імідж – найбільш економний спосіб породження і розпізнавання складної соціальної дійсності. Імідж – це результат обробки інформації, тому допомога на цьому шляху вільно чи мимоволі підтримується кожною людиною. Наш імідж як картинка нас в інших очах, у ряді випадків, стає важливіше нас самих. Обирають імідж, а не конкретних людей. Імідж упорядковує всі інформаційні потоки [54, с. 176].

Структура іміджу складається з чотирьох компонентів:

Перший компонент – це основа, база, деякий «вихідний матеріал». У нашому випадку першим компонентом виступає особа з інвалідністю, яка живе у малодоступному та закритому у багатьох галузях для неї світі.

Другий компонент – це сама обрана модель іміджу, накладена на попередньо підготовлений «вихідний матеріал». Ми хочемо створити позитивний імідж осіб з інвалідності у суспільстві.

Третій компонент – неминучі спотворення, що вносяться каналами трансляції іміджу (перш за все засобами масової інформації) та способами його масового тиражування. Відповідно, це: стереотипне мислення про життя осіб з інвалідністю; неправильне написання термінів та їх використання; маніпулювання цими людьми у більшості для вигоди однієї людини чи малої групи; емоційне забарвлення матеріалів лише в одну негативному ключі, що в результаті призводить до негативного контенту, який пов'язаний із темою інвалідності.

Четвертий компонент – результат активної роботи з аудиторією для цілісного підсумкового іміджу в свідомості людей. З боку ЗМІ – висвітлювати цю тему, щоб пересічним громадянам не «різало слух» новини на тему інвалідності; з боку влади – запровадження програм для активної соціалізації та адаптації таких людей до звичайного життя; з боку бізнесу – намагатися залучати осіб з інвалідністю до роботи; з боку активістів – не маніпулювати загальною темою інвалідності, а підтримувати заходи, що пов'язані та людей.

Технологія формування іміджу називається іміджмейкінгом. Це складний і тривалий процес, що вимагає чималих зусиль.

Ми вже згадували про концепцію «мейнстрімінгу інвалідності» [48]. Це система залучення проблем інвалідності на міжнародному та національному рівнях до політик, програм та інших заходів з метою просування рівності осіб з інвалідністю. Ця концепція віддзеркалює вимогу людей з інвалідністю: «усе, що нас стосується, повинно робитися за нашою участю».

У Великій Британії іноді використовується термін «спільне виробництво» замість терміну «інклюзивний метод прийняття рішень». «Спільне виробництво» означає: працювати спільно з людьми з інвалідністю як партнерами на стратегічному рівні. Це також обов'язок залучати їх до процесу формування політики чи впровадження проекту упродовж усього періоду.

Такий рівень залучення може мати важливий позитивний вплив на ефективність результатів. Переваги «спільного виробництва»:

– доступ до безпосереднього досвіду людей з інвалідністю;

- публічна демонстрація цінності позиції клієнта;
- створення довірливих відносин через спільну працю з метою прийняття рішень щодо складних проблем;
- розробка ефективних рішень [48].

У багатьох країнах, в тому числі і в Україні, існує рух «незалежного життя». Концепція «самостійного (незалежного) життя», окрім визнання права людини з інвалідністю брати активну участь у соціальних, політичних та економічних процесах, стверджує її можливість самостійно приймати рішення, відповідати за свої вчинки та керувати життєвими ситуаціями, зводячи до мінімуму залежність від інших людей.

Філософія «незалежного життя» орієнтує людину з інвалідністю ставити перед собою ті ж самі цілі і завдання, які ставлять інші суб'єкти суспільства. Розвиток руху «незалежного життя» розпочався з появи філософії, спрямованої на те, щоб люди мали автономію та вибір влаштовувати особисте життя так, як вони цього бажають. Протягом тридцяти останніх років люди з інвалідністю намагаються надати нового тлумачення поняттям «незалежний» та «незалежність». Така необхідність виникла як наслідок усвідомлення людьми того, що причини проблем інвалідності не в конкретних функціональних порушеннях, які позбавляють особу права вибору та контролю над власним життям, а у тому, як держава використовує ресурси, призначені для підтримки людей з інвалідністю [15, с. 27].

Персоналізація є підходом соціальної допомоги, який означає, що «кожна особа, яка отримує підтримку, незалежно від того чи це обов'язкова послуга, чи послуга, яка фінансується самою особою, має право вибору та контролю над формою підтримки в усіх її проявах».

Уряд Великої Британії використовує дві форми фінансування вибору виду послуг особистого догляду, який люди з інвалідністю хочуть отримувати, і того, що саме вони отримують за ці кошти. Це прямі платежі та особисті бюджети. З 2013 року всі мешканці Англії, які отримують допомогу від

соціальних служб, мають персональний бюджет, який надає можливість більшого вибору у тому, як задовольнити та фінансувати потреби, а також допомагає здійснити людині поінформований вибір. Задум цього підходу – надати людям більше контролю та гарантувати, що послуги, які вони отримують, задовольняють їхні конкретні потреби та побажання. Персональним бюджетом може розпоряджатися як сама людина (коли вона отримує прямі платежі), так і місцева рада або хтось інший.

Поняття «інклюзивне прийняття рішень» означає підхід, при якому до формування інклюзивної політики та прийняття рішень активно залучають тих, на кого вони впливають безпосередньо.

Інклюзивне прийняття рішень – це філософський та практичний підхід до спільного визнання проблем та вжиття заходів щодо їх вирішення. Він допомагає забезпечити активну участь у процесі прийняття рішень тих, на кого вони впливають, і тих, хто несе відповідальність за їх виконання [48].

Інклюзивний підхід до прийняття рішень виник як провідний фактор у забезпеченні рівності усіх людей, в тому числі осіб з інвалідністю. За умов його дотримання політика та послуги, що запроваджуються з метою захисту прав людей з інвалідністю, формується з урахуванням досвіду тих, на кого вони спрямовані. Лаконічний його зміст: «нічого для нас без нас».

Чимало бар'єрів, з якими доводиться зустрічатися людям з інвалідністю, існують лише тому, що вони не залучалися до процесу формування політики та послуг, які впливають на їхнє життя. Якщо позбутися цих бар'єрів, то користь отримають не тільки люди з інвалідністю та їх родини, а загалом суспільство.

Участь людей з інвалідністю та їх організацій в процесі прийняття рішень в усіх сферах суспільного життя і на всіх рівнях державного управління підвищує ефективність заходів, що вживаються на цій царині, сприяє формуванню демократичного, гуманного, відповідального суспільства [1, с. 5].

Користь отримують не лише люди з інвалідністю, але й економіка та суспільство в цілому. Зокрема: зменшується кількість несприятливих умов, бар'єрів для всіх членів суспільства, в тому числі осіб з інвалідністю;

посилюється вплив громадськості та підвищується відповідальність посадових осіб; створюються умови для особистого внеску кожного громадянина у розбудову суспільних відносин; здійснюється економія коштів; забезпечується можливість для ширшого користування послугами людьми з інвалідністю та особами з особливими потребами; підвищується якість послуг; ефективність політики та послуг зростає завдяки активному залученню до їх розробки та впровадження «експертів з досвідом» – осіб з інвалідністю; накопичується більше корисної та професійної інформації; фахівці та посадові особи отримують нові знання з питань інвалідності; люди з інвалідністю одержують більше знань щодо своїх прав та можливостей їх реалізації, стають краще поінформованими та впевненими; формується інклюзивне суспільство.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень – це багатоетапний процес. І нині країни перебувають на різних його етапах, кожен з яких має свої особливості та завдання [5, с. 190].

У 2010 році Вища рада у справах людей з інвалідністю Йорданії провела загальнонаціональну конференцію, за підсумками якої було підготовлено рекомендації, які нині вже виконано. Створено підрозділ при Міністерстві праці, який відповідає за працевлаштування людей з інвалідністю; проведені тематичні дослідження щодо проблем інвалідності, результати яких вплинули на формування національної політики у цій сфері. Як результат: збільшено співвідношення працевлаштованих людей з інвалідністю, відкрито представницькі офіси Ради у регіонах з метою полегшення отримання людьми з інвалідністю інформації та послуг та збільшено кількість громадських організації, залучених до формування політики в сфері надання послуг людям з інвалідністю [48].

Місцеві органи влади у Британії запросили людей з інвалідністю, які користуються послугами доглядальниць на дому, висловити свої міркування щодо того, як можна покращити якість даних послуг. За допомогою подібних консультацій влада дізналася: найчастіше споживачі цих послуг скаржаться на те, що не знають, хто з доглядальниць прийде до них наступного тижня. Таким

чином влада поставила вимоги, щоб компанія-підрядник проводила чітке планування, щоб користувачі послуг могли знати завчасно, хто надаватиме послуги з догляду наступного тижня.

У 2011 році у Азербайджані була розроблена Пропозиція щодо залучення організацій громадянського суспільства до процесу здійснення державних закупівель і затверджена Міністерством фінансів країни. У 2012 році Міністерство фінансів профінансувало пілотний проект, метою якого було надати підтримку трьом організаціям громадянського суспільства щодо їх участі у нових ініціативах уряду, які стосувалися надання послуг дітям з інвалідністю. В межах діяльності проекту шість реабілітаційних центрів на базі громади надавали послуги соціальної реабілітації 673 дітям з інвалідністю упродовж одного року. Робота у цьому напрямку продовжується [24, с. 58].

З 2006 року в Україні створено положення про комітети забезпечення доступності інвалідів та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктур.

Комітет забезпечення доступності є консультативно-дорадчим органом, який утворюється при місцевому органі виконавчої влади з метою координації роботи, пов'язаної зі створенням на відповідній території інвалідам та іншим маломобільним групам населення безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури (житла, громадських і виробничих будинків, будівель та споруд, спортивних споруд, місць відпочинку, культурно-видовищних та інших установ і закладів) і користування дорожньо-тротуарною мережею, транспортом, засобами зв'язку та інформації (в тому числі засобами, що забезпечують дублювання звуковими сигналами світлових сигналів, і пристроями, що регулюють рух пішоходів через транспортні комунікації) [3, с. 79].

Отож, розглянули передовий досвід з іміджмейкінгу стосовно осіб з інвалідністю. Можемо підсумувати, що робота над іміджем осіб з інвалідністю починається тоді, коли для цього поставлена мета. Глобальна мета має транслюватися від держави і охоплювати усю вертикаль влади. Відповідно на

місцевому рівні вже буде формуватись той самий позитивний, або хоча б нейтральний імідж осіб з інвалідності. Робота над іміджем у інших сферах це робота піарників. На сьогодні над іміджем маломобільних осіб працюють самі ці люди. Вони об'єднуються в громадські організації, союзи та висвітлюють події зі свого життя. Зараз велику роль відіграють соціальні мережі. Є відомі блогери з числа осіб з інвалідністю. Вони ведуть свій на кшталт «електронного щоденника», де описують своє життя. У таких блогах є і позитивні, і негативні сторони життя, як і у всіх інших. Часто активісти влаштовують громадські заходи для широкого кола осіб. Все це висвітлюється у засобах масової інформації, дуже часто такі місцеві новини потрапляють у сюжети новин центральних телеканалів. Чим більше буде інформації про життя осіб з інвалідністю, тим спокійніше їх буде сприймати суспільство.

3.3. Перспективи та шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю

Дослідивши питання соціальної адаптації осіб з інвалідністю та механізмів формування їхнього іміджу у попередніх розділах, можемо зазначити, що у сучасному світі усвідомлюється необхідність інтеграції осіб з обмеженими можливостями здоров'я в суспільство. Це здійснюється шляхом подолання не тільки фізичних, але й символічних бар'єрів у їхньому житті.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства соціально-психологічний аспект взаємовідносин людей із обмеженими фізичними можливостями та здорової частини суспільства набуває особливого значення [11].

Сучасне суспільство можна розділити на дві групи за ставленням до людей з особливими потребами, до взаємодії з ними. Перші вважають інтеграцію таких людей в суспільство непотрібною і до інвалідів ставляться вкрай негативно, вважаючи, що «інваліди повинні жити з інвалідами», «здорові люди інвалідів ніколи не зрозуміють». Другі [19] є прихильниками інтеграції

людей із особливими потребами у суспільство, вважаючи, що «всі повинні бути рівними», «розуміти один одного», а це можливо лише за умов спільної життєдіяльності, «інвалід не повинен вважати себе неповноцінним членом суспільства».

Особи, які «мають бажання, але не мають можливості» брати участь у суспільному житті мають на це ряд причин. Серед них: культурні та мовні бар'єри, географічна відстань, різна ступінь інвалідності чи соціально-економічний статус. Тож, головна мета при формуванні іміджу людей з інвалідністю, має починатись з усунення бар'єрів.

На початковому етапі ми відносимо бар'єри [26]:

- фізичні. Зокрема, людині має бути доступною кожна будівля, громадське місце, транспорт, магазин тощо.

- ментальний. До цього бар'єру ми відносимо: не бажання людей сприймати людей такими, які вони є та ставитися до них, як до рівних собі. З чого і виникає відношення до людей з інвалідністю як до неповноцінних, не маючих права на звичайне життя у суспільстві. Ментальний бар'єр охоплює сфери навчання та працевлаштування, оздоровлення та відпочинку, публічних заходів.

На думку експертів ООН [18], забезпечення участі людей у прийнятті рішень, які безпосередньо зачіпають їхні інтереси, – найважливіший принцип демократії. У цьому плані організації інвалідів виражають потреби своїх членів.

По-перше. Вони об'єднують у своїх лавах безпосередньо людей з інвалідністю. Отже, мотивація їхньої діяльності носить внутрішній характер. Це означає, що у своїй роботі вони керуються життєвими інтересами, цінностями і пріоритетами людей з інвалідністю і тому можуть бути представниками цієї соціальної групи населення у відносинах з іншими суспільними інститутами.

По-друге. Сам факт об'єднання в організації – це можливість самовираження, самореалізації людей з інвалідністю. Завдяки цьому вони можуть акумулювати і використовувати такий унікальний ресурс, як соціальна

ініціатива й активність. Це дозволяє знаходити нові, сучасні засоби постановки і вирішення соціальних проблем.

По-третє. Громадські організації людей з інвалідністю є єдиною соціальною структурою, в якій люди з інвалідністю є їх безпосередніми членами, а не опосередкованими, як в інших структурах суспільства [48].

Отже, громадські організації осіб з інвалідністю мають можливість отримувати правдиву та реальну інформацію щодо соціального стану і потреб цієї соціальної групи населення. Така інформація вкрай важлива для розробки пропозицій стосовно удосконалення законодавчих, нормативно-правових актів, державних програм, підготовки інклюзивних стратегій та політик.

Організації людей з інвалідністю можуть [58, с. 64]:

- відстоювати права: порушувати питання щодо болючих тем та потреб; захищати певну точку зору або загальні інтереси групи громадян, які ще не охоплені впливом чинного законодавства або політичних рішень; порушувати питання, які потребують перегляду та ґрунтовного вирішення;

- надавати інформацію та проводити роз'яснювальну роботу: обмінюватися з органами державної влади результатами досліджень та думками своїх членів або користувачів послуг;

- залучати та представляти інтереси членів своїх організацій, користувачів послуг: встановлювати контакти із громадянами з інвалідністю, дослухатись до їх думок, реагувати на їхні пропозиції та надавати їм інформацію;

- надавати експертні поради та консультації: фахівці, які спеціалізуються на певній темі, відіграють ключову роль у визначенні порядку денного прийняття рішень; їхній аналіз та результати досліджень визначають поточні та майбутні потреби;

- запроваджувати нововведення: розробляти нові рішення та підходи, доводити, як їх можна запроваджувати у політиці;

- надавати послуги: відігравати ключову роль у формуванні політики та створенні альтернативних або нових послуг для певної групи користувачів.

Отож, на нашу думку у перспективі, формування позитивного іміджу людей з інвалідністю має відбуватись через громадські організації. Така мета має бути встановлена на державному рівні та виконуватись на рівні кожного міста та села.

Формування відповідної ніші в інформаційному просторі займає важливе місце у створенні позитивного іміджу. Надійним шляхом досягнення цієї мети є застосування сучасних технологій та інструментів інформування про діяльність міської влади, бізнесу та громадських організацій. Чим більше буде інформації про життя осіб з інвалідністю, тим більш толерантно їх буде сприймати суспільство.

Відкритим та загальнодоступним джерелом інформації, а також універсальним засобом комунікації слугує офіційна сторінка владних структур та організацій [71, с. 45].

Іноземні фахівці наводять такі параметри, що визначають загальний імідж:

1) Якість життя – наявність житла для різних соціальних груп населення, соціальні послуги, якість продуктів харчування, місця для відпочинку, рівень і доступність освіти, лікування;

2) Кадрові ресурси – підготовка, підвищення кваліфікації, адаптація до нових умов і вимог;

3) Інфраструктура – транспорт, зв'язок, готелі, побутові послуги та інше;

4) Екологічна обстановка;

5) Багате культурне життя;

6) Загальний психологічний фон і його оцінка населенням (так звана самооцінка населення);

7) Позитивні приклади у національних і зарубіжних ЗМІ [76, с. 90].

Починати процес формування іміджу потрібно із масштабного соціологічного дослідження на рівні кожної території. Після опрацювання результатів – це і буде точкою старту роботи.

Ми визначили корисні інструменти та механізми реалізації нашої програми оптимізації:

Інформація. Легкий та відкритий доступ до точної та актуальної інформації щодо процесу формування іміджу.

Використання друкованої продукції у доступних форматах (постери, листівки, веб-сайти, прес-релізи та публічні демонстрації) з інформацією щодо проведення кампаній та лобювання того чи іншого питання організаціями людей з інвалідністю.

Веб-сайт з повним доступом до ключових документів та оголошеннями про громадські заходи у доступних форматах.

Опитування в режимі онлайн або з використанням інших технічних засобів з метою збору пропозицій та інформації про інтереси всіх зацікавлених сторін.

Громадські слухання або форуми за участю зацікавлених сторін з метою виявлення та інтерпретації поглядів та досвіду різних груп.

Форуми громадян, зустрічі, бесіди.

Добір ключової контактної особи в органах державної влади, яка надавала б можливість громадським організаціям людей з інвалідністю отримувати доступ до інформації щодо поточних ініціатив в сфері прийняття рішень.

Створення постійної або тимчасової експертної групи, яка надасть поради щодо вибору та реалізації політичних рішень [80, с. 40].

Отож, головне завдання для місцевої влади навіть не створити команду, а знайти хоча б одну компетентну людину у сфері піар-послуг, яка буде зацікавлена у роботі по формуванню іміджу осіб з інвалідністю.

На цього фахівця має бути покладено велике завдання, вона має бути не заангажованою та повинна відстоювати інтереси осіб з інвалідністю. Вважаємо, що ця людина не має бути соціальним працівником і не повинна працювати за вивченими схемами. Це має бути людина нового покоління, яка має мету і не перед чим не зупиниться.

Завдання: упродовж 3-5 років відтворити у суспільній свідомості образ людини з обмеженої людини як рівноправної та самодостатньої.

На підготовчому етапі відбуватиметься підбір того самого фахівця при кожній місцевій раді. Навчання цих фахівців, рекомендації до роботи.

На I етапі – проведення глобального відкритого соціологічного дослідження. На спеціальній платформі дані по досліджуванню оновлюватимуться щодня. Уся інформація буде відкритою, щоб представники з різних міст та регіонів могла бачити відповідну роботу колег.

Наступним етапом є формування команди та забезпечення належного фінансування. Старт інформаційної компанії.

Ми вважаємо, що вивчення проблеми матеріального забезпечення, здоров'я та розбудови інфраструктури не є нашою компетенцією. Адже це питання державного бюджету, які вирішуються на рівні Президента, Верховної ради України та Кабінету міністрів України.

Наша інформаційна компанія буде спрямована на висвітлення повноцінного життя осіб з інвалідністю. Її можна запустити під назвою «Вільні рівні». Це означає: вільні від стереотипів та усі рівні від стереотипів.

Окрім зазначеного вище, можливо спромогтися збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм і, відповідно, обсягів фінансування виробництва і розповсюдження телепрограм із використанням сурдоперекладу та субтитрування. Інформаційні програми на телебаченні повинні виходити в ефір із застосуванням субтитрів та мови жестів. У цьому зв'язку необхідно запровадження спеціальних навчальних програм з підготовки сурдоперекладачів.

На єдиному веб-сайті та сторінках у соціальних мережах будуть рубрики і хештеги. Приміром у, розділі «Працюємо» будуть опубліковані (за бажанням) усі приклади вдалого працевлаштування осіб з інвалідністю. Таким чином, суспільство буде розуміти, наскільки велика кількість українців, що мають інвалідність і як, де вони працюють. У розділі «Подорожі» висвітлюється

історії поїздок осіб з інвалідністю, їхні емоції та спогади. Серед розділів можна створити: «Спортивне життя», «Сім'я», «Культурне життя».

Матеріали, що будуть оновлюватися щодня на цьому сайті стануть офіційним джерелом інформації для засобів масової інформації. Там будуть статистичні дані, моніторинги, державні та місцеві програми підтримки, усі публічні заходи та історії людей. І цей сайт буде поповнюватися інформацією з кожного міста, що будуть брати участь у інформаційній кампанії.

Журналістам не буде потреби придумувати стереотипні новини та створювати жалісні публікації. Достатньо буде знайти потрібну інформацію на цьому сайті або в соціальних мережах.

За період інформаційної кампанії, якщо робота буде тривати регулярно та якісно, суспільство звикне до кількості новин на тему осіб з інвалідністю, звикне до того, що у кожному офісі є працівники з певними вадами, що такі люди є у торгових центрах, на відпочинку у горах та на морі, на мітингах, концертах, у сесійній залі, лавах поліції тощо. Саме так ми вбачаємо шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

Отож, можемо зробити висновки, що створення позитивного іміджу осіб з інвалідністю можливе на основі реалізації системної комплексної роботи в інформаційному просторі.

Компаративний аналіз досвіду міста Вінниці та Запоріжжя щодо забезпечення доступності особам з інвалідністю доводить, що Запоріжжя знаходиться у в межах загальносвітового тренду.

ЗМІ докорінно повинні змінити підходи задля оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

ВИСНОВКИ

Ми провели наукове дослідження іміджу осіб з інвалідністю та процесів його формування. Через те, що ця робота була безсистемна, адже ніхто не ставив мету «створити імідж», а до того ще й «позитивний імідж», більше того, не проводилося ніяких досліджень саме у царині «створення іміджу», цей процес розпочинається тільки зараз. Вони беруть участь у спортивних змаганнях, працюють, грають у театрі та на музичних інструментах, створюють сім'ї.

«Особою з інвалідністю» називають людину, яка внаслідок обставин або з народження є неподібною до більшості та потребує особливого догляду. Інвалідність стосується не лише стану здоров'я людини чи медичних проблем. Інвалідність – це складне явище, що відображає взаємодію між особливостями людини і суспільства, в якому вона живе. Інформаційний простір – це територія розповсюдження інформації, яка формує світосприйняття та погляди людей. Сучасний інформаційний простір формують засоби масової інформації, соціальні мережі, телекоунікації, бази даних. «Позитивний імідж» – це позитивне уявлення про людину, товар чи інститут, що сформовано у масовій свідомості. Формування іміджу це довгий та багатокomпонентний процес.

Ми дослідити та проаналізували принципи та методи дослідження формування іміджу осіб з інвалідністю. Вважаємо, що збалансовані медійні тексти, у яких висвітлюють проблеми людей з інвалідністю, допоможуть: підвищити обізнаність суспільства про бар'єри, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю; відійти від стереотипного мислення; зменшити негідне ставлення та поведінку; сприяти поширенню інформації про внесок у громаду та потенціал людей з інвалідністю; унеможливити дискримінацію та порушення прав людей з інвалідністю в українському суспільстві. Головне – створити позитивний імідж цих людей в інформаційному просторі.

Проаналізувавши правові засади формування іміджу соціально вразливих категорій населення, законодавчу базу та етичні норми до роботи журналістів із будь-якими особами, ми можемо стверджувати, що до осіб з інвалідністю не

застосовуються окремі офіційні документи, які б описували правила поведінки та особливості висвітлення у мас-медіа осіб зазначеної категорії. З одного боку, правильно, що ці особи на ряду із усіма іншими є рівноправними, тому для їх права і свободи захищаються Конституцією, а журналісти працюють із особами з інвалідністю відповідно до Етичного кодексу.

Механізм формування іміджу людей з інвалідністю – це сукупність стимулів, засобів, важелів, регуляторних впливів, практичних заходів, за допомогою яких здійснюється процес формування позитивного іміджу (уявлення) цих людей.

Механізм може включати основні етапи формування позитивного іміджу, зокрема: постійний моніторинг та відстеження позицій, думок, відносин у середовищі об'єкта впливу; аналіз впливу визначених дій і коригування цих дій у разі їх конфлікту з інтересами громадськості; формування ефективної та єдиної державної інформаційної політики; здійснення постійного соціологічного дослідження соціального самопочуття людей з інвалідністю; формування ефективної співпраці між центральними органами виконавчої влади та засобами масової комунікації.

Ми провели моніторинг та проаналізували сучасний стан системи формування іміджу осіб з інвалідністю в Запоріжжі. Можемо стверджувати, що місцеві журналісти допускають лише незначні помилки із написанням термінів. Місцеві журналісти не використовують тему інвалідності у якості спекуляції, задля популярності свого ресурсу тощо. Особа з інвалідністю не є окремою темою для публікації. Тексти про людей з особливими потребами лише в окремих виданнях націлені викликати у читача жалість. У більшості, навпаки, у новинах показують що і похилі громадяни, і малі діти з вадами живуть повним життям.

На владних сайтах матеріали, що пов'язані із особами з інвалідністю несуть суто інформаційний характер. Вони висвітлюють свою діяльність.

Серед проаналізованих ЗМІ лише на «Суспільне Запоріжжя» у заголовках та текстах використовують некоректні висловлювання, та навантажують публікації негативними емоціями.

Можемо підсумувати, що запорізькі засоби масової інформації доволі ефективно формують позитивний імідж осіб з інвалідністю, демонструючи людям їх повноцінне життя.

Загалом робота над іміджем осіб з інвалідністю починається тоді, коли для цього поставлена мета. Глобальна мета має транслюватися від держави і охоплювати усю вертикаль влади. Відповідно на місцевому рівні вже буде формуватись той самий позитивний, або хоча б нейтральний імідж осіб з інвалідності. Робота над іміджем у інших сферах це робота піарників. На сьогодні над іміджем маломобільних осіб працюють самі ці люди. Вони об'єднуються в громадські організації, союзи та висвітлюють події зі свого життя. Зараз велику роль відіграють соціальні мережі. Є відомі блогери з числа осіб з інвалідністю. Вони ведуть свій на кшталт «електронного щоденника», де описують своє життя. Чим більше буде інформації про життя осіб з інвалідністю, тим спокійніше їх буде сприймати суспільство.

Отож, головне завдання для місцевої влади навіть не створити команду, а знайти хоча б одну компетентну людину у сфері піар-послуг, яка буде зацікавлена у роботі по формуванню іміджу осіб з інвалідністю.

Завдання: упродовж 3-5 років відтворити у суспільній свідомості образ людини з обмеженої людини як рівноправної та самодостатньої.

На I етапі – проведення глобального відкритого соціологічного дослідження. На спеціальній платформі дані по досліджуванню оновлюватимуться щодня. Уся інформація буде відкритою, щоб представники з різних міст та регіонів могла бачити відповідну роботу колег.

Наступним етапом є формування команди та забезпечення належного фінансування. Старт інформаційної компанії.

Наша інформаційна компанія буде спрямована на висвітлення повноцінного життя осіб з інвалідністю. Її можна запустити під назвою «Вільні

рівні». Це означає: вільні від стереотипів та усі рівні від стереотипів. Для буде створено єдиний веб-сайт.

Матеріали, що будуть оновлюватися щодня на цьому сайті стануть офіційним джерелом інформації для засобів масової інформації. Там будуть статистичні дані, моніторинги, державні та місцеві програми підтримки, усі публічні заходи та історії людей. І цей сайт буде поповнюватися інформацією з кожного міста, що будуть брати участь у інформаційній кампанії.

Журналістам не буде потреби придумувати стереотипні новини та створювати жалісні публікації. Достатньо буде знайти потрібну інформацію на цьому сайті або в соціальних мережах.

За період інформаційної кампанії, якщо робота буде тривати регулярно та якісно, суспільство звикне до кількості новин на тему осіб з інвалідністю, звикне до того, що у кожному офісі є працівники з певними вадами, що такі люди є у торгових центрах, на відпочинку у горах та на морі, на мітингах, концертах, у сесійній залі, лавах поліції тощо. Саме так ми вбачаємо шляхи оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

Отож, можемо зробити висновки, що створення позитивного іміджу осіб з інвалідністю можливе на основі реалізації системної комплексної роботи в інформаційному просторі.

Компаративний аналіз досвіду міста Вінниці та Запоріжжя щодо забезпечення доступності особам з інвалідністю доводить, що Запоріжжя знаходиться у в межах загальносвітового тренду.

ЗМІ докорінно повинні змінити підходи задля оптимізації системи формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акаймова А. Комунікативні властивості іміджу та його класифікація. *Віче*. Київ, 2011. №22. С. 2-5.
2. Арістова І. Діяльність органів внутрішніх справ щодо реалізації державної інформаційної політики : монографія. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 354 с.
3. Арістова І. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг. Київ: «Право України», 2013. 184 с.
4. Бекешкіна І. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. Київ : Знання, 2017. 308 с.
5. Біловус Л. Український інформаційний простір: сьогодення та перспективи. *Український інформаційний простір: науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин КНУКІМ*. Київ: КНУКІМ, 2013. № 9. С. 188-191.
6. Бойченко О. Політика інформаційної безпеки в системі інформаційного забезпечення ОВС України. *Форум права*. Київ, 2009. № 1. С. 50-55.
7. Бутиріна М. Комунікаційний аналіз процесів стереотипізації у мас-медіа. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2008. №5. С. 30-36.
8. Бутиріна М. Мас-медійний образ людей із особливими потребами. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Соціальні комунікації. 2014. №17. С. 35-38.
9. Вінічук І. Особливості впливу глобальних систем масової комунікації на особистість. *Бібліографознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2012. № 1. С. 50-53.
10. Гаман Т.В. Роль і значення зв'язків з громадськістю у формуванні позитивного іміджу органів державної влади. *Університетські наукові записки*. Київ, 2011. № 4 (40). С. 408-415.
11. Гапотій В. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного*

університету внутрішніх справ URL: file:///C:/Users/Maria/-Downloads/Nvdduvs_2012_2_6.pdf (дата звернення: 18.11.2020).

12. Глущенко К. С. Сучасні механізми формування іміджу центральних органів виконавчої влади: теоретико- методологічний аналіз. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2016. № 14. С. 70-74.

13. Гончаренко О. Права людини в Україні : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 207 с.

14. Грицай С. Архітектоніка сучасного медіапростору. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 5. С. 26-29.

15. Губерський Л. Інформаційна політика України: європейський контекст. Київ: Либідь, 2007. 360 с.

16. Гуренко М. Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини і громадянина: монографія. Київ : НАВСУ, 2001. 218 с.

17. Добровольська А. Глобалізація інформаційного простору: адаптація України до загальносвітових тенденцій. URL: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/200509-18.html> (дата звернення: 20.11.2020).

18. Добровольська А. Інформаційний простір: проблеми становлення нової якості національного росту URL: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2010_03/a14.pdf (дата звернення: 30.10.2020).

19. Довгий С. О. Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору URL: <http://www.itel.nas.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2020).

20. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект : монографія. Житомир : Волинь, 2014. 220 с.

21. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 1.12.2020).

22. Іванов В. Журналістська етика: підручник. Київ : Вища школа, 2006. 231 с.
23. Іванов Д. Проблеми формування професійної культури українського журналіста в умовах сучасного медіапростору. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua> (дата звернення 23.09.2020).
24. Игнатов В., Пименова Д. Информационное пространство. Структура и функции. Известия высших учебных заведений. Общественные науки, Выпуск № 3, 2007. 145 с.
25. Ільганаєва В. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання. *Філософія спілкування : філософія, психологія, соціальна комунікація*. Харків, 2009. № 2. С. 96-101.
26. Ключко М., Костюченко Т., Савчук Д. Медіавподобання та політичні погляди у Запорізькій області. Інститут масової інформації. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Media-Poll_w2_Zaporizka_UKR.pdf (дата звернення: 25.00.2020).
27. Коваль Т. Сучасна концепція прав людини як підґрунтя медіадіяльності в Україні. Права людини та мас-медіа в Україні : Збірник конспектів лекцій / за ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. 260 с.
28. Коваль С. Тематичні акценти в інтернет-матеріалах про людей із особливими потребами. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Соціальні комунікації. Харків, 2014. №11. С. 43-46.
29. Ковальова Т. Як мас-медіа руйнують стереотипи про людей з інвалідністю. Права людини та мас-медіа в Україні : Збірник конспектів лекцій / за ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с.
30. Кодекс етики українського журналіста. *Журналіст України*. 2014. № 1. С. 13-14.
31. Колодій А. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

32. Комарова Н., Левін Р., Вакуленко О. Інвалідність як соціальна проблема сучасного українського суспільства. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m =8&n=50&c=1073> (дата звернення: 13.09.2020).

33. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> затвердженого від 03.04.2019 року.

34. Корконосенко С. Основы творческой деятельности журналиста : учеб. СПб. : Знание, 2000. 272 с.

35. Кормич Б.А. Правові методи попередження та ліквідації загроз інформаційній безпеці людини. Митна справа. *Науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності*. 2002. № 5. С. 75-83.

36. Крайнікова Т.О. ЗМІ в умовах глобальної трансформації медіаспоживання. *Книжкова палата України ім. Івана Федорова*. Київ, 2012. № 6 (191). С. 38–42.

37. Кузнецова О. Професійна етика журналістів. Львів : ПАІС, 2007. 246 с.

38. Кузнецова О. Ціннісно-орієнтаційна, регулятивна функція журналістської етики. *Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Морально-етичний дискурс сучасних ЗМІ в координатах викликів доби»*. Буча, 2016. С. 27–30.

39. Лаврик О. Соціальна проблематика газетних виступів : навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 72 с.

40. Лазутина Г. Технология и методика журналистского творчества: метод. указания. Москва : Изд-во МГУ, 1988. 180 с.

41. Лизанчук В. Війна й стандарти журналістики. *Вісник ЛНУ*. Львів, 2015. С. 34–35.

42. Майер К. Як правильно брати інтерв'ю у неповносправної людини. URL:[http://imi.org.ua/mediapsychology/41008-yak-pravilno-brati-intervyu-uperovnosprav noji-lyudini.html](http://imi.org.ua/mediapsychology/41008-yak-pravilno-brati-intervyu-uperovnosprav-noji-lyudini.html) (дата звернення: 16.09.2020).

43. Макаренко В. Правове регулювання захисту конфіденційної інформації, що є власністю держави: становлення, розвиток, проблемні питання. *Право України*. Київ, 2006. № 1. С. 132-135.
44. Малиш М. Функціональні особливості сучасного медіапростору. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. №23. С. 27-30.
45. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. Київ: ЦНЛ, 2011. 496 с.
46. Михайлова О. Стандарти відображення проблем людей з інвалідністю в теленовинах. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. №8. С. 46-51.
47. Настюк В., Белєвцева В. Адміністративно-правовий захист інформації: проблеми та шляхи вирішення. Київ: «Право України», 2013. 128 с.
48. Нічого для нас без нас : посібник в рамках проекту «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» (IDEAS). URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/toolkit_pm_ukr.pdf (дата звернення: 29.11.2020).
49. Олійник О. Захист інформації в умовах інформаційного суспільства. *Право України*. Київ, 2005. № 10. С. 100-103.
50. Онищенко О. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 295 с.
51. Плескач В.Л., Затонацька Т. Г. Інформаційні системи і технології на підприємствах. Київ: Знання, 2011. 718 с.
52. Попов В. Информациология и информационная политика. М.: Изд-во РАГС, 2001. 341 с.
53. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2010 246 с.
54. Почепцов Г. Информационные войны. Киев: Ваклер, 2000. 290 с.

55. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Москва: Рефл-бук, 2001. 656с.
56. Права людини : підр. / за ред. К. Андрусак, М. Буроменського, В. Денісова та ін. Київ : Право, 1997. 225 с.
57. Права людини та мас-медіа в Україні : Збірник конспектів лекцій / за ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с.
58. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні. Київ: Юридична думка , 2006. 384 с.
59. Приступенко Т. Теорія журналістики : етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посібн. Київ : Інститут журналістики, 2004. 375с.
60. Пустовіт Ж. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 232 с.
61. Рабінович П., Хавронюк М. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
62. Савінова Н. А., Ярошенко А. О., Литва Л. А. Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 270 с.
63. Свінціцька О. Образ людини з особливими потребами в репрезентаціях Житомирських інформаційно-новинних порталів: світоглядно-ціннісне та естетичне моделювання. *Наукові записки Української академії друкарства*. Серія: Соціальні комунікації. 2015. №11. С. 108-118.
64. Скороварова Є. Концепція комунікації Н. Лумана URL: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/-2013/uch_24_1_2_filosof/008skvor.pdf (дата звернення: 20.11.2020).
65. Слюсаревський М. М. Інформаційний простір : критика існуючих визначень і спроба побудови теорії. *Вісник ХДУ*. Серія «Психологія, політологія» : Особистість і трансформаційні процеси в суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти. Харків: Освіта, 1999. Ч. 4-5. С. 337-342.

66. Соснін О. Національні інформаційні ресурси у сучасних умовах: проблемні питання вітчизняного законодавства. Право України. Київ, 2003.

№ 10. С. 124-128

67. Соціальна робота з соціально вразливими категоріями (групами). URL:<http://moodle.socosvita.kiev.ua/moodldata/filedir/09/20/0920e3108c21981f344ac5e33b46e7470dс1ac88> (дата звернення: 12.09.2020).

68. Стеблина Н. Етика у сфері соціальних комунікацій (професійні стандарти у журналістиці, рекламі та PR) : навч.-метод. посібн. Львів : ПАІС, 2014. 228 с.

69. Теплюк В. Социальная ответственность журналиста. Москва : Мысль, 1984. 207 с.

70. Теребус О. Права людини та журналістська етика: взаємозв'язок і підсилення. Збірник навчальних програм викладачів і викладачок журналістики / за ред. К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 176 с.

71. Тонкіх І.Ю. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 130 с.

72. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності : навч. посібник; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра філос. наук, проф. З. Е. Скринник. Київ: УБС НБУ, 2015. 609 с.

73. Участь громадян у прийнятті державних рішень. Партнерська взаємодія влади і громадських інститутів в Україні: загальна методологія запровадження, міжнародний досвід / За заг. ред. І. Попова. К., 2006. 32 с.

74. Федорчук В. Переднє слово. *Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації* : матеріали III Всеукраїнської міжконфесійної християнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. 2010. С. 9–12.

75. Фудорова О. Роль мас-медіа у формуванні громадської думки щодо осіб з обмеженими можливостями: експертні оцінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2012. № 4. С. 117-125.

76. Хітрова Т.А. Тенденції трансформації класичних жанрових моделей (на прикладі «Репортажних текстових форм»). *Журналістика наук. зб.* Київ, 2010. Вип. 9 (34). С. 89–95.

77. Цимбалюк В., Гавловський В., Гриценко В. Основи інформаційного права України; за ред. М. Швеця, Р. Калюжного та П. Мельника. Київ: Знання, 2004. 274 с.

78. Чабаненко М.В. Мультимедійність в інтернет-журналістиці: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Журналістика». Запоріжжя: Просвіта, 2018. 80 с.

79. Шендеровський К. Медіакомунікації та соціальні проблеми : зб. навч.-метод. матер. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 288 с.

80. Шкондин М. В., Коханов Е. Ф., Кравцов В. В. Жанровая структура новых медиа в условиях трансформации медиасистемы. *Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева*. Вологда: АИР, 2015. №5. С. 35-50.

81. Яковенко М. Інформаційний простір: філософські аспекти формування поняття. *Вісник ЛНУ*. Луганськ, 2011. №3. С. 23-30.

82. Янець Н. Територичні запитання про вразливі групи населення: особливості медіа теми. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, 2019. 28 с.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Міщенко Олена Сергіївна, студентка 2 курсу магістратури , форми навчання заочної, факультету соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», адреса електронної пошти mishenko.elena@i.ua,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Формування позитивного іміджу осіб з інвалідністю у сучасному інформаційному просторі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Міщенко О.С.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Глазунов В. В.